

Sergejs Kruks.

Kokaina valsts valoda: Saeima runā par pilsonisko sabiedrību.

Politiskās elites izpratni par pilsoniskas sabiedrības lomu atrodam augstā ranga valsts vadītāju izteikumos. 8. Saeimas priekšsēdētāja Ingrīda Ūdre 2006. gada 30. martā referēja par Deklarāciju par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām. 9. Saeimas pirmais priekšsēdētājs Indulis Emsis skaidrus konceptuālus paziņojumus izdarīja svētku uzrunā parlamentam 2007. gada 4. maijā. Tekstu statuss ļauj droši izsecināt politiskās elites uzskatus.

Vispirms es analizēju deklarācijas atslēgvārdu „sadarbība” un „attīstība” nozīmes šajā dokumentā, Ūdres runā un 8. Saeimas stenogrammās kopumā. Vārdu lietojums rāda, ka likumdevējs neapgalvo, ka būtu sadarbojies ar kādu un attīstītu kaut ko konkrēti. Deputāti nedebatēja par politikas jēdzienu nozīmēm, piedāvājot tos kā neapstrīdamus, jau agrāk pierādītus faktus. Nodaļā tiek noskaidrots, kādi gramatiskie paņēmieni veido latviešu birokrātisko kokainu valodu, kurā abstraktiem nedzīviem fenomeniem piemīt iekšējā dinamika, kas atbrīvo politisko eliti no atbildības par darāmo.

Otrā nodaļā noskaidro, kādas kontekstuālās nozīmes deputāti piešķir apzīmētājiem, kuri ir tieši attiecināmi uz pilsoniskās sabiedrības darbību. Ivars Ijabs, apstrādājot 8. Saeimas stenogrammas kvantitatīvi, konstatēja, ka šos jēdzienus deputāti ir lietojuši ļoti reti. Konteksta kvalitatīvā analīze savukārt apliecina, ka dažu jēdzienu nozīmes ir pārprastas, šiem vārdiem funkcionējot kā *ad populum* (populistiskajam) argumentam.

Trešajā nodaļā tiek iztirzāts jautājums par Latvijas politiskās diskursīvās formācijas noteikumiem, proti, par tiesībām piedalīties politiskajā komunikācijā. Politiskās elites nosodošie izteikumi par nevalstiskajām organizācijām, žurnālistu informācijas ieguves un apstrādes metožu diskreditācija, reklāmas aģentūru uztāšanās pilsoniskās sabiedrības vārdā – šie notikumi ir daļa no cīņas par publiskās sfēras robežu noteikšanu.

Ceturtajā nodaļā es rādu, ka neuzticību nevalstiskajām organizācijām sakņojas kultūras priekšstats par tautu kā tradicionālo mehāniskās solidaritātes kopienu un sabiedrību ka moderno organiskās solidaritātes kopienu. Salīdzinot jēdzienu „tauta” un

„sabiedrība” lietojumu politiskajā diskursā, ir redzams, ka sabiedrība ir savtīgu neorganizētu indivīdu masa, kas kārtības uzturēšanas labad prasa augstākās autoritātes iejaukšanos. Tauta ir poetizētā kopiena – romantisks ideāls, bet ne sociāls aktors.

1. Kokaina valsts valoda

1.1. Notikumu konteksts

Politiskās elites izpratni par pilsoniskās sabiedrības nozīmi demokrātijā konceptuāli pauž Saeimas Deklarācija par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, ko 2006. gada 30. marta sēdē prezentēja Ingrīda Ūdre (ZZS). Vispirms ir jāpaskaidro, kādi politiskie notikumi ap nevalstiskajām organizācijām risinājās iepriekšējos mēnešos. 2005. gada novembrī Saeimas Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētājs Indulis Emsis (ZZS) runāja par antidemokrātisku tīkveida struktūru darbību Latvijā.¹ Decembrī un janvārī *Neatkarīgā Rīta Avīze* publicēja plašus materiālus par Džordža Sorosa interesēs strādājošiem tīkliem Latvijā un Lietuvā.² Kritiku izpelnījās arī Latvijas krievu iedzīvotāju interešu pārstāvošās organizācijas, kas protestēja pret vidusskolu mācībvalodas reformu. Hronoloģiski ZZS deputātu uzbrukums Sorosam un nevalstiskajām organizācijām sakrīt ar līdzīgu diskreditācijas kampaņu Krievijā un laikraksta *Diena* kritisko kampaņu pret Ventspils mēru Aivaru Lembergu, kurš jau bija iesaistījies Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā ZZS sarakstā. 2006. gadā iniciatīvu pārņēma Latvijas Pirmā partija: no savas reliģiskās ideoloģiskās pozīcijas partija kritizēja liberālās NVO par publiski sniegto atbalstu seksuālajām minoritātēm. Jānis Šmits intervijā par laulības jēdziena precizēšanu Satversmē teica, ka šos labojumus mēģināja apturēt “sorosiešu adepti”.³ Bieži publiskajā diskursā jēdziens „sorosieši” tiek lietots vispārīgi, nekonkretizējot subjektus. Šajā runā Saeimā Šmits eksplīcīti nosauca dažas no tām”: laikraksts „Diena”, sabiedriskās politikas centrs „Providus”, sabiedrība par atklātību „Delna”, sabiedriskās politikas portāls „Politika.lv”, Lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu un viņu draugu apvienība „Mozaīka”. „Šīs ārēji dažādās organizācijas

¹ Sloga, G. (2005) “Emsis tīklu teorijas neskaidro”, *Diena* 15. nov.

² Rozenbergs, R. (2005) “Sorosieši veido tīmekli arī ASV”, *NRA* 2. dec.

Rozenbergs, R. (2006) “Sorosiešu tīkls Latvijā: mērķi un darbojošās personas”, *NRA* 17. janv.

Točs, S. (2006) “Sorosieši kļūst stiprāki par partijām”, *NRA* 25. janv.

Mūrniece, I. (2006) “Sorosieši sola ievilkt tīklos”, *Latvijas Avīze* 31. janv.

Rozenbergs, R. (2006) “Sorosieši satīklo arī nevalstiskās organizācijas”, *NRA* 27. janv.

³ Točs, S. (2006) “Arī tagad esam mācītāju partija”, *NRA* 16. janv.

patiesībā apvieno tikai viena lieta – proti, svešzemju miljonāra dāsni piešķirtā nauda, ko tās tik čakli cenšas atstrādāt, ieviešot tā saucamo „atklātās sabiedrības principu”” (2006. gada 7. septembrī). Šmits apsūdzēja nevalstiskās organizācijas vērtību degradācijas sludināšanā un apjukuma radīšanā valstī.

Parlamentāriešu uzbrukums dažām NVO prasīja no likumdevēja tomēr apliecināt uzticību demokrātijas pamatprincipam – pilsoniskās sabiedrības līdzdalībai politikā. Deklarācijas virsuzdevums ir labot Saeimas politisko tēlu, pārraidot vēstījumu, ka deputāti izprotot NVO devumu un esot atvērti dialogam. Vēstījumam palika deklaratīvs raksturs, jo tajā implicētās pilsoniskās sabiedrības koncepcijas skices netika konkretizētas ar bezkaislīgo Latvijas situācijas izvērtējumu un veicamo darbu piedāvājumu. Kaut gan referentei Ūdrei bija jābūt informētai, lai sniegtu detalizētu analīzi, jo viņa apgalvoja, ka „Saeimas komisijām un apakškomisijām ir uzkrāta pietiekami liela pieredze sadarbībā ar nevalstisko sektoru.”

1.2. Nominalizācijas un prekonstrukti

Vārdformu lietošanas statistika Deklarācijā par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām liecina par dažu gramatisko formu disproporcionālo īpatsvaru. Lietvārdus un darbības vārdus tekstā atrodam šādā skaitā:

- 172 lietvārdu formas (tajā skaitā „Saeima”, „organizācija” un „NVO”⁴ 56 reizes),
- 82 nominalizēto darbības vārdu jeb verbālsubstantīvu formas,
- 67 darbības vārdu formas.

Lietvārdi un īpašības vārdi ir lietoti šādos locījumos (šeit un turpmāk vārdu homofomas, piem., „sabiedrības” ģenitīva vienskaitlis un nominatīva daudzskaitlis, tika šķirti, pārbaudot katru lietojuma kontekstu atsevišķi):

- 34 nominatīvs,
- 146 ģenitīvs,
- 126 pārējie.

Darbības vārdi ir lietoti četras reizes retāk nekā lietvārdi. Arī verbu substantivējumu jeb nominalizāciju skaits pārsniedz pašu verbu daudzumu. Gramatski tas nozīmē, ka Saeima konstatē esošo vai vēlamu lietu stāvokli, neparedzot darbības, kas

⁴ Abreviatūra ir iekļauta lietvārdu statistikā, paturot prātā, ka tajā ir ietverts vārds “organizācija”.

mainītu situāciju no stāvokļa A uz B, neapgalvojot par šādu darbību efektivitāti un neapņemoties tās īstenot. Ģenitīvs iekļauj vārdus nominālajās sintagmās, veidojot sarežģītus nojēgumus („veiksmīgās attīstības veicināšana”). Ģenitīva un nominalizāciju dominante bija arī padomju oficiālās valodas raksturīga iezīme (Sériot 1986).

Nominalizācijas jeb verbālsubstantīvi ir transformētās formas, kas attiecas uz kaut ko citu, bet ne uz sevi pašu. Tās nav kaut kas pirmatnējs, bet gan produkts, noteiktu operāciju rezultāts, kuras ir īstenotas pirms teksta realizācijas. Nominalizācijas ir divos morfoloģiskos veidos darinātie lietvārdi:

nomen actionis: darbības vārds → lietvārds (piedalīties → piedalīšanās)

nomen qualitatis: īpašības vārds → lietvārds (uzticīgs → uzticība).

Kritiskā lingvistika pievērš nominalizācijām īpašu uzmanību dēļ to spējas slēpt vēstījuma manipulatīvo mērķi (Hodge and Kress 1979, Hodge and Kress 1988). Darbības vārda transformācijai lietvārdā jeb substantivēšanai ir šādi ideoloģiskie efekti.

1. Samazinās papildinātāju skaits. Izteikumu ar darbības vārdu „Parlaments atbalsta NVO iniciatīvu” ir iespējams gramatiski pārveidot nominalizācijās ar papildinātāju objektu un subjektu, kā arī bez papildinātāja:

- NVO iniciatīvas atbalsts no parlamenta puses.
- NVO iniciatīvas atbalsts.
- Iniciatīvas atbalsts.

Nominalizācijas novērš uzmanību no dalībniekiem un procesa izraisītājiem uz pašu procesu. Pārveidojot nominālo sintagmu, dalībnieku identitātes nevienmēr var atjaunot.

2. Pāreja no darbības vārda uz lietvārdu izraisa jēdzieniskas transformācijas: process kļūst par stāvokli, darbība par priekšmetu, īpatnējais par vispārējo, konkrētais par abstrakto.

3. Runātājs var izvairīties no precizitātes un konkrētības: nominalizācija neitralizē laika, personas, skaitļa un izteiksmes norādes, kuras verbiem ir obligātas. Nominālā sintagma „sadarbības attīstība” var nozīmēt:

- sadarbība attīstās / attīstījās / tai jāattīstās
- kāds attīsta / attīstīja / ir attīstījis / attīstīs / kādam jāattīsta sadarbība.

Interpretācijas labad ir nepieciešams iestarpināt kādu kontekstu, kas jebkurā gadījumā tomēr atstās sistemātisku divdomību, jo pašā tekstā nav norādes, kā būtu jālasa iespējamā elipse. Serio min padomju birokrātiskās valodas teksta virsrakstu „Tautas materiālās labklājības līmeņa pieaugums”, kas obligāti prasa dubulto lasījumu:

- kā [pacelt] tautas materiālās labklājības līmeni?
- tautas materiālās labklājības līmenis pieaug / pieaug / tam ir jāpieaug.

4. Sarežģītas attiecības tiek reducētas līdz vienai vienīgajai esamībai.

Runātājs vienkāršoti tēlo fenomenus, kas īstenībā ir daudz komplicētāki.

5. Jaunveidotās nominalizācijas var funkcionēt kā jaunu konstrukciju subjekti, arvien palielinot neskaidrību. Nominalizācijām darbojoties kā aktoriem un citu aktoru ietekmes mērķiem, informācijas saņēmējs necentīsies tās interpretēt. Tāpat sarežģītos cēloņus ir iespējams nomainīt ar vienkāršākajiem.

Patriks Serio uzsvēr, ka nominalizāciju transformāciju atpakaļ uz verbu apgrūtina ne vien konteksta trūkums, bet arī tas, ka pārveidojums kardināli maina diskursa pragmatiku. Sintagma „Saeimas un NVO sadarbības panākumi” pēc transformācijas uz „Saeima ar panākumiem sadarbojas ar NVO” acīmredzami maina savu statusu no implicītā uz apgalvojumu. Citiem vārdiem, turpina Serio, runājošais subjekts uzņemas atbildību par savu izteikumu. Lingvistikas teorija nepēta šādu problēmu, jo to interesē tikai gramatiskā forma, nevis teikšanas akts. Serio izmanto Mišela Pešē ieviesto prekonstrukta jēdzienu. Prekonstrukta jēgu runātājs nerada teikšanas brīdī, atstājot iespaidu, ka tas nāk no cita, klausītājam jau plaši pazīstama, reāli pastāvoša diskursa. Šādos izteikumos jau ir asertācijas jeb apgalvojuma operācijas. Runātājs subjekts šobrīd neuzņemas atbildību par prekonstruktu, liekot klausītājam pieņemt, ka tas pastāv kā realitātes daļa, vienkārši izteikuma autorība esot piemirsta. Prekonstrukti destabilizē skaidras attiecības starp diskursīvās formācijas iekšpusi un ārpusi: ko šeit un tagad apgalvo runātājs un ko kāds cits kompetents runātājs bija apgalvojis agrāk (skat. Charaudeau, Maingueneau 2002: 464). Diskursa prekonstrukti ir jāatšķir no loģiskām

presupozīcijām, kuras ir rekonstruējamas uz iekšējo loģisko operāciju pamata un tās ir psiholoģiskā subjekta personības sfēras daļa.⁵

Nominalizētie verbi un nominālās sintagmas (kurās iekļaujas lietvārdi ģenitīvā) dekonkretizē darbības subjektus un objektus, savukārt to savienojšie verbi teikuma priekšmetu nerāda kā darītāju, bet papildinātāju kā objektu uz kuru darbība ir vērsta un kuram būtu jāmainās šīs darbības rezultātā. Piemēram, deklarācijā 12 darbības vārdu konotē mentālo stāvokli, kas pauž vēlmi kaut ko darīt: uzlabot, attīstīt, veicināt. Ilustrēšu ar piemēru: „Saeima un NVO savā sadarbībā tiecas kļūt par veiksmīgiem partneriem pilsoniskās sabiedrības atbalstīšanā un iesaistīšanā likumu sagatavošanas procesā.” Izteikumā konkrētie subjekti pauž tikai nodomu „tiekties kļūt”, bet objektiem „atbalstīšana” un „iesaistīšana procesā” reālo lietu pasaulē nav referenta.

Deklarācijas sadaļā „Saeima atzīst par nepieciešamu” nav eksplīcītu apgalvojumu, kas liecinātu par likumdevēja nodomu īstenot deklarēto vēlmi, darot lietas:

„1) veicināt pilsoniskās sabiedrības attīstībai un stiprināšanai un nevalstisko organizāciju darbībai nepieciešamo tiesisko vidi, tai skaitā labvēlīgu finanšu un budžeta politiku;

⁵ No izteikuma „Jānis nav atnācis uz darbu” var izsecināt, ka Jānis ir reāla persona un viņam ir darbs. (To var uztvert arī kā mājienu, kurš var aktualizēties noteiktā saziņas kontekstā: „Tāpēc tev vajadzēs ilgāk palikt darbā”.) No izteikuma „Deklarācija ir Saeimas un NVO veiksmīgās sadarbības pamats” nevar izsecināt vai deklarācija jau eksistē un vai tās eksistencei patiešām ir veicinošs efekts. Ilustrācijai piedāvāju izteikumu valdības dokumentā, kur vārdu lietojumi rada virkni papildus jautājumu, lasītājam cenšoties saprast jēgu. “Latvijas Nacionālās Lisabonas programmas 2005.-2008. gadam” nodaļā “Zināšanu un inovāciju stimulēšana” pirmais teikums pauž: “Latvijas ekonomikā pašlaik dominējošais modelis, kam raksturīga lētā darbaspēka un pieejamo dabas resursu priekšrocību izmantošana, produkcijas ar mazu pievienoto vērtību ražošana, nespēs nodrošināt augstus ekonomikas attīstības tempus un veicināt augstāka labklājības līmeņa sasniegšanu nākotnē.” Konstrukcijas ar nominalizācijām apraksta novērojumus, atbrīvojot autoru no atbildības par apgalvojumiem. Tas, ka dominējošajam modelim ir raksturīgs kaut kas, neliecina par fenomena izplatību. „Dabas resursu priekšrocību izmantošana” iespējams ir eifēmisms, kas nozīmē resursu ekspluatāciju vai ekstensīvo saimniekošanu. Izteikumā „nespēs nodrošināt augstus ekonomikas attīstības tempus” nav skaidrs, kāpēc tempi nevarētu būt „normāli”. Secinājums par to, ka šis modelis nespēs „veicināt augstāka labklājības līmeņa sasniegšanu nākotnē”, neapgalvo par likumsakarīgu saikni starp divām parādībām. Nominalizācija pieļauj, ka sasniegšanu varēs veicināt kaut kas cits. Nav skaidrs arī mērķis: labklājības līmenim jābūt relatīvi augstākam salīdzinājumā ar šodienu vai absolūti augstākam salīdzinājumā ar Eiropas Savienības rādītāju. Un ja dominējošais modelis nespēs nodrošināt augstāka līmeņa sasniegšanu, tad, iespējams, „vidējais” tam ir pa spēkam. Mērķis „sasniegt līmeni” novirza uzmanību no konkrēto pilsoņu labklājības. Visbeidzot, kas ir tas aktors, kuram ir jāsasniedz labklājības līmenis? Ekonomikas modelim tas esot tikai „jāveicina”, nodrošinot tempus.

2) īpaši atbalstīt reģionālo nevalstisko organizāciju iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā un kopā ar šīm organizācijām attīstīt mehānismus to līdzdalības veicināšanai reģionālā un nacionālā līmenī;

3) īpaši atbalstīt nevalstisko organizāciju sadarbības tīklu izveidi, to darbību pilsoniskās sabiedrības attīstības jomā un citās sabiedriskā labuma jomās.”

Atsakoties no nominalizāciju sniegtajām divdomīgām implikācijām par kuru patiesumu autors nav uzņēmis atbildību, teksta virsmā atrodam šādus apgalvojumus bez subjekta darītāja, jo Saeima tikai pauž vēlmi, bet nesniedz apgalvojumus par predikātiem.

1) Kādam vajag veicināt vidi un politiku;

2) kādam vajag atbalstīt NVO iesaistīšanu un attīstīt mehānismus veicināšanai;

3) kādam vajag atbalstīt tīklu izveidi un darbību.

Ja Saeima eksplicīti būtu uzņēmusies saistības, sadaļa izskatītos šādi.

Saeima darīs:

1) [pieņems?] [labos?] likumus, lai tie sekmētu pilsonisko sabiedrību un nevalstisko organizāciju darbu; [piešķirs?] valsts budžeta līdzekļus un [samazinās nodokļus?];

2) aicinās reģionālās NVO [uz diskusijām?] par lēmumu projektiem, kurus izskata Saeima; [pieņems labojumus likumos? piešķirs budžeta līdzekļus? uzturēsies kā simetrisks partneris?], lai šīm organizācijām būtu motivācija piedalīties [diskusijās par lēmumu projektiem?], kurus izskata reģionālā un nacionālā līmeņa varas iestādes;

3) [nepazemos „tīklveida struktūras”]⁶ mainīs likumdošanu? piešķirs budžeta līdzekļus?], lai NVO savstarpēji sadarbotos un veidotu tīklus.

Kā redzams, nominalizāciju transformācija prasījusi atrast sintagmas subjektu un objektu – kurš darīs? ko darīs? Subjekts „Saeima” ir implicēts dokumentā un sadaļas nosaukumā, bet transformāciju rezultātā tam ir jāuzņemas atbildība par darāmo. Sarežģītāk bija ar objektiem:

- kādas praktiskās darbības paredz nenoteiksme „atbalstīt” un „veicināt”?
- kādas praktiskās darbības paredz nominālā sintagma „pilsoniskās sabiedrības attīstība un stiprināšana”?

⁶ Nievājošs apzīmējums, ar ko Emsis nosauca NVO, kuras komentēja politiku.

- kādu likumu labojumus un/vai pieņemšanu paredz nominālā sintagma „nepieciešamā tiesiskā vide”?
- vai „atbalstīt NVO iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā” nozīmē, ka Saeima palīdzēs kādai trešai personai, kura iesaistīs reģionālās NVO? Vai pieņemšana nozīmē likumdošanas iniciatīvu, ieteikumus un kritiku; to uzklaušānu vai ievērošanu?
- „attīstīt mehānismus to līdzdalības veicināšanai” – tā tad Saeima jau ir veicinājusi līdzdalību, bet ar to nepietiek, ir jāpapildina un jāuzlabo veicināšana, nevis divu aktoru praktiska mijdarbība. Vai mehānismi ir likumi, finansiālās iespējas, deputātu attieksme?
- kurš veidos NVO tīklus? kas ir NVO sadarbība? Kas ir pilsoniskās sabiedrības „attīstības joma”?

Skaidrie, eksplīcītie apgalvojumi politiskajā un citos diskursos kļūst par iespējamās diskusijas tēmu: viss, kas ir izteikts, var tikt apšaubīts, raksta lingvists Osvalds Dikro (Ducrot 1972: 6). Savukārt implicīts principā neveido īsto runas priekšmetu. Lai saprastu šo deklarāciju, lasītājam pašam ir jāuzņemas atbildība par implikāciju atšifrēšanu, par jēdzieniski tukšo vietu aizpildīšanu, ko dokuments pasniedz kā vispārzināmos priekšmetus. Nominalizāciju transformāciju rezultātā esmu ieguvis tikai interpretācijas hipotēzes (tās ir iekļautas kvadrātiņos), kuras deklarācijas autors, izvairoties no diskusijas, var pasludināt par neatbilstošām dokumenta būtībai un dezavuēt tos.

Tā kā pētījumā īpašu uzmanību esmu pievērsis lietvārdiem „attīstība”, „sabiedrība”, „sadarbība” un „tauta”, esmu saskaitījis to formas ģenitīvā locījumā vienskaitlī un daudzskaitlī visās 8. Saeimas stenogrammās:

- 39% attīstības (tikai vsk),
- 43% sadarbības (tikai vsk),
- 48% tautas⁷ (vsk) un tautu (dsk),
- 39% sabiedrības (tikai vsk).

⁷ Šeit un turpmāk organizāciju nosaukumos ietilpstošais vārds “tautas” (Tautas partija, Tautas saskaņas partija un Latvijas Tautas fronte) nav iekļauts statistikā.

Šos vārdus runātāji iekļauj prekonstruktos, t.i. nominālajās sintagmās, kuras pateicoties savai sarežģītībai iegūst suģestējošo realitātes efektu.

Sadarbības prekonstrukti

Lemmas *sadarb* 8. Saeimas stenogrammās ir lietota 335 reizes:

225	67%	Nominalizācijas (lietvārds „sadarbība” visos locījumos).
41	12%	Darbības vārds nenoteiksmē („sadarboties”).
57	17%	Darbības vārds īstenības izteiksmē visās deklinācijās, t.sk. 23 lokāmie darāmās kārtas pagātnes divdabji saliktajos laikos.
4	1%	Nelokāmie divdabji.
5	1%	Darbības vārds vēlējuma izteiksmē.
3	1%	Darbības vārds vajadzības izteiksmē.

No nominālizācijām gandrīz puse ir ģenitīvā locījumā „sadarbības”. Tas varētu nozīmēt, ka jēdziens tiek iekļauts prekonstruktos, par runas priekšmetu padarot neskaidro abstrakciju: deputāti debatē nevis par konkrētu Saeimas deputātu saskarsmi ar konkrētām indivīdu grupām par konkrētiem jautājumiem, bet par blakusparādībām. Likumdevējs runā par sadarbības niansēm vēl nebūdamas noskaidrojis, kā konkrēti Saeimas deputāti un komisijas un konkrētās NVO ir sadarbojušās pagātnē, sadarbojas tagad, sadarbosies nākotnē; vai Saeima apgalvo, ka ir jāsadarbojas, vai tikai izsaka vēlmi, ka būtu jāsadarbojas. Runa tiek novirzīta vai nu uz abstrakcijām

- sadarbības veidošana / pilnveidošana / uzlabošana / padziļināšana / attīstība;

vai arī sarežģītā problēma tiek vienkāršota līdz dažu aprakstāmo priekšmetu esamības

- sadarbības forma / grupa / ietvari / jautājumi / līgumi / modeļi / motīvi / organizācijas / padomes / paraugs / partneris / principi / veidi / programma / rezultāts / virziens.

1. tabula. Lemmas *sadarb* lietojumi 8. Saeimā.

34	Sadarbība	Nominalizācijas
97	Sadarbības	
6	Sadarbībai	
73	Sadarbību	
15	Sadarbībā	
41	Sadarboties	Darbības vārds nenoteiksmē
1	Sadarbojos	Darbības vārdi īstenības izteiksmē
4	Sadarbojamies	
3	Sadarbosimies	
9	Sadarbojas	
10	Sadarbojās	
3	Nesadarbojās	
2	Sadarbojaties	
1	Nesadarbojaties	
1	Sadarbosies	
6	Sadarbojies	Lokāmie darāmās kārtas pagātnes divdabji
5	Sadarbojušās	
12	Sadarbojušies	
5	Sadarbojoties	Nelokāms divdabis
2	Sadarbotos	Darbības vārdi vēlējuma izteiksmē
2	Nesadarbotos	
3	Jāsadarbojas	Darbības vārds vajadzības izteiksmē

Interesanti, ka mijdarbību ar NVO deputāti ne reizi nav nosaukuši ar verbu īstenības izteiksmē. Tā, pagātnes formas ir/esi sadarbojies, ir sadarbojušies, [personas] ir sadarbojušās, es sadarbojos (citāts) deputāti 36 reizes lietoja ar šādiem papildinājumiem: ar čeku / nacistiem / okupācijas varu / represīviem režīmiem (2. tab.).

Tagadnē deputāti apgalvoja: mēs sadarbojamies ar NATO / eiroparlamentāriešiem; [krievu deputāti] sadarbojas ar [krievu skolu aizstāvības] Štābu / valstij nelabvēlīgajiem politiskajiem spēkiem / viltotas naudas ražotājiem; Saeima sadarbojas ar citām institūcijām, latviešu karavīri Irākā sadarbojas ar vietējiem līderiem; pašvaldībā sadarbojas atšķirīgo uzskatu deputāti.

Trīs reizes oratori formulēja retoriskos jautājumus: „Vai tik jūs nesadarbojaties ar frakciju TB/LNNK?“, „Ar ko mēs sadarbosimies? Vai ar Turcijas karaspēku pret kurdiem?“, „Tātad ar ko mēs īsti sadarbosimies? Tad ierakstām to precīzi: ar ASV.”

2. tabula. Konkordances ar darbības vārdu “sadarboties” īstēnības izteiksmē.

1. ... “Gāji, runāji?” - “Jā, runāju. ” - “Viss - esi [[sadarbojies]]!” Kolosāli! Kas notiek?! Tiem cilvēkiem, kas bra ...
2. ... iju. **Mani izsauca, un es aizgāju.** ” - “Tātad tu [[sadarbojies]]. ” Un viss kārtībā! Es atzinos, ka es sadarbojo ...
3. ... ā no 1953. gada līdz 1991. gadam **ar VDK** Latvijā [[sadarbojās]] aptuveni 24 tūkstoši cilvēku, taču Latvijas valst ...
4. ... aču šobrīd jūs atrodieties koalīcijā, valdībā un [[sadarbojaties]] **ar “sarkanajiem”,** kuri . . . [PT.14.lpp.]
5. ... par politiski represētām personām tās, kuras ir [[sadarbojušās]] **ar abu režīmu represīvajām struktūrām.** Terminam ...
6. ... ir atkarīga un kura faktiski nepārtraukti laipo, [[sadarbojas]] **ar šiem Latvijas valstij nelabvēlīgajiem politi** ...
7. ... vai Bundestāga locekļi ir sadarbojušies vai nav [[sadarbojušies]] ar šo komiteju. Un tieši šo normu mēģināja apst ...
8. ... eic, ka kandidātiem, kuri pagātnē ir mazāk aktīvi [[sadarbojušies]] **ar drošības dienestiem,** publicētajos vēlēšanu s ...
9. ... ģi! Runa nav par atsevišķiem cilvēkiem, kuri ir [[sadarbojusies]] **ar Drošības komiteju.** Runa ir par noziedzīgu orga ...
10. ... krievu cilvēkus, bet - gluži otrādi! - tos, kuri [[sadarbojas]] **ar Štābu** vai darbojas šajā Štābā. Tas vienkārši ...
11. ... zinu, nabiju, nateikšu!” Viņš, kā tagad iznāk, ir [[sadarbojies]] **ar Čeku,** vai ne?! Nu, un beigu beigās jāteic, k ...
12. ... bojās ar nacistisko Vāciju, kā mēs zinām, un NKVD [[sadarbojās]] **ar Gestapo** (bija speciāls līgums), Krievijā bij ...
13. ... ta. Tajā laikā Padomju Savienība, kā mēs zinām, [[sadarbojās]] **ar hitlerisko Vāciju.** Viņa bija uzbrukusi gan P ...
14. ... gānu darbību. Tajā laikā, kad PSRS bruņotie spēki [[sadarbojās]] **ar hitlerisko Vāciju,** Katiņā NKVD virsnieku vad ...
15. ... zāks nekā 5. priekšlikumā, kur ir uzsvērts: “ir [[sadarbojušās]] **ar komunistiskā vai nacistiskā režīma** represīvajā ...
16. ... jau vairāk nekā desmit gadu - slikti vai labi - [[sadarbojas]] ar Latvijas imigrācijas dienestiem, un šajā jau ...
17. ... oti, uzsvērti vārdi, ka, lūk, redziet, latvieši [[sadarbojās]] **ar nacistiem.** Varbūt vēl vairākus desmitus taut ...
18. ... m. Tā kā Padomju Savienība savulaik divus gadus [[sadarbojās]] **ar nacistisko Vāciju,** kā mēs zinām, un NKVD sadar ...
19. ... oteikts diezgan skaidrs plāns, secība, kādā mēs [[sadarbojamies]] ar NATO dalībvalstīm, lai pakāpeniski veiktu šo ...
20. ... ģm” un nepieļaut tā piešķiršanu cilvēkiem, kuri [[sadarbojušies]] **ar okupācijas varu,** aktīvi darbojušies PSKP un ...
21. ... ģmuma, tiks skartas to personu intereses, kuras [[sadarbojās]] **ar PSRS drošības iestādēm** organizētās noziedzīb ...
22. ... tā, ka mēs gan pieņemam deklarāciju, ka labprāt [[sadarbojamies]] ar sabiedriskajām organizācijām, bet tad, kad s ...
23. ... , par ko šie cilvēki ir ziņojuši un kādā nozarē [[sadarbojušies]] **ar Valsts drošības komiteju.** Kolēģi deputāti! L ...
24. ... ai viena neliela daļa no tiem, kuri ir īstēnībā [[sadarbojušies]] **ar Valsts drošības komiteju.** Starp šiem cilvēkiem ...
25. ... ā uz visiem tiem cilvēkiem, kuri, iespējams, ir [[sadarbojušies]] **ar VDK.** Es uzskatu, ka, publicējot visu VDK aģe ...
26. ... , kuri pastrādājuši kriminālnoziedzumus, pagātnē [[sadarbojušies]] **ar VDK** vai bijuši PSKP aktivisti tās legālās da ...
27. ... u, lai tiktu izremontētas skolas, slimnīcas, un [[sadarbojas]] ar vietējiem līderiem, palīdzot viņiem šo naudu ...
28. ... ādi sanāk - cīnītāji par mieru un kārtību Latvijā [[sadarbojas]] **ar viltotas naudas ražotājiem.** Vēl otrs piemē ...
29. ... iesas prāva. **Tiesa gan ir atzinusi, ka viņš nav** [[sadarbojies]], bet viņu uztrauc pati šā fakta apspriešana. Nu ...
30. ... padomes loceklis. Tautas partija ļoti nopietni [[sadarbojas]]. Es zinu, ka arī “Latvijas ceļš” sadarbojās. Un ...
31. ... bu **režīmu represīvajām struktūrām.** Terminam “ir [[sadarbojušās”]] ir visai plaša jēga - vai nu statusa pretendēt ...
32. ... jām un Cēsu baznīcas torni taisījām, tātad esam [[sadarbojušies]], jo mēs tur bijām. Tur bija arī mans draugs Vitāl ...
33. ... dalībvalsts ir Latvijas Republika vai ar kurām [[sadarbojas]] Latvijas Republika, kā arī pēc Ziemeļatlantijas ...
34. ... kādreiz bija teikts, ka izņēmums ir tad, ja ir [[sadarbojušies]] **nacionālās pretošanās kustības uzdevumā.** Lūk, š ...
35. ... **un fašistiskā PSRS rīkojās kopīgi, pakāpeniski** [[sadarbojās]] no pašiem pirmsākumiem. Piemēram, bija tāds int ...
36. ... ks apdraudēti arī tie cilvēki, kuri **ar VDK** tika [[sadarbojušies]] noziedzības apkarošanā. Publicējot visus kartot ...

37. ... as, un tajā pašā laikā viņi kopā vienā pašvaldībā [[sadarbojas]]. Nu, normāls cilvēks diez vai sapratīs to, kā v ...
38. ... is spēj aizsargāt savas intereses tikai tad, ja [[sadarbojas]] starptautiskās organizācijās, tādās kā ANO, Eirop ...
39. ... **kurš kartotēkā ir pazīstams kā cilvēks, kas ir** [[sadarbojies]]. Tā ka tas tomēr nesaskan! Galīgi nesaskan! Mum ...
40. ... darbojies. " Un viss kārtībā! **Es atzinos, ka es** [[sadarbojos]], tāpēc ka tad, ja es ierados Valmierā, mani Valmi ...
41. ... irākus desmitus tautu pieminēsim: **kurš ar ko ir** [[sadarbojies]]? Te mēs runājam par lojalitāti, par cilvēktiesīb ...
42. ... , kuri izveidoja... un **ļoti aktīvi strādāja čekā,** [[sadarbojās]] **tieši ar Krieviju.** Un, teiksim, arī ekspozīcija ...
43. ... ozi runāja par to, ka, lūk, divas komisijas nav [[sadarbojušās]] un nu iznāca slikti... Vai tad tur ir kaut kāds s ...
44. ... tni sadarbojas. Es zinu, ka arī "Latvijas ceļš" [[sadarbojās]]. Un tagad Konventa ietvaros un parlamenta ietvaros ...
45. ... šī Žirinovskis, Zjuganovs un Rogozins. Jūs labi [[sadarbojaties]]! Un tagad jūs gribat pierādīt, ka te notiek kau ...
46. ... u eiroparlamentārieši, ar kuriem mēs visu laiku [[sadarbojamies]], un tas skar gan ienākuma nodokli, gan nekustam ...
47. ... , kas ļauj konstatēt, vai Bundestāga locekļi ir [[sadarbojušies]] vai nav sadarbojušies ar šo komiteju. Un tieši šo ...
48. ... zina? 4. priekšlikuma pirmās daļas 1. punkts: "ir [[sadarbojušās]] **vai piedalījušās komunistiskā vai nacistiskā** re ...
49. ... iem burtiem ir akcentēts: "Mēs ar Jurkāna kungu [[sadarbojamies]] vislabākajā formā. Es augsti vērtēju gan Jurkān ...

Attīstības prekonstrukti

Viens no izplatītākajiem prekonstruktiem politiskajā diskursā iekļauj jēdzienu „attīstība”: valsts attīstība, ekonomikas attīstība, pilsoniskās sabiedrības attīstība (3. tab.). Lemmu *attīst* 8. Saeimas stenogrammās sastopam 800 reizes šādās gramatiskajās formās:

529	66%	Nominalizācijas („attīstība” visos locījumos).
114	14%	Darbības vārds īstenības izteiksmē, t. sk. 14 tiešie („attīstu” utt.) 82 atgriezeniskie („attīstās” utt.), kā arī 17 lokāmie darāmās kārtas pagātnes atgriezeniskie divdabji saliktajos laikos („[ir] attīstījies” utt.).
88	11%	Darbības vārds nenoteiksmē, t. sk. 39 atgriezeniskie („attīstīties”) un 49 tiešie („attīstīt”).
50	6%	Lokāmie ciešamās kārtas un nelokāmie divdabji.
13	2%	Darbības vārds vēlējuma izteiksmē.
6	1%	Darbības vārds vajadzības izteiksmē.

Kā redzams, nominalizācija „attīstība” 4,7 reizes pārsniedz īstenības izteiksmes darāmās kārtas formu daudzumu, veidojot 66% no visiem lemmas lietojumiem. Divas trešdaļas darbības vārdu īstenības izteiksmē un nenoteiksmē ir atgriezeniskie – abstraktie koncepti ir antropomorfi dinamiskie subjekti, kurus virza iekšējie spēki, nevis konkrētie pilsoņi darītāji likumdevēja noteiktajā spēles noteikumu ietvarā. Puse nominalizāciju ir ģenitīvā – tās ir iekļautas prekonstruktos, nominalizāciju kaskādēm veidojot arvien sarežģītākās abstrakcijas. Frāze „[teritorijas] plānojums ir pirmais nosacījums attīstības veicināšanai pašvaldībā” slēpj jau trīs procesu veicēju identitātes: plānotāja, attīstītāja un veicinātāja, kā arī nepaskaidro procesā sasniedzamo rezultātu: kas ir „plānojums”, ko nozīmē „attīstība” un kādas darbības ir „veicinošas”.⁸ Saeimas deputātu prekonstruktos runa ir par attīstības virzienu, tempiem, stratēģiju, projektu, programmu, plānu, problēmām, principiem, priekšnosacījumiem, perspektīvām, koncepciju, jautājumu, filozofiju,

⁸ Sastingušās nominalizācijas kā “pašvaldība” es šeit neiztirzāju kā no vārdiem darinātus lietvārdus. Lai gan šajā lietojumā vārds rada divdomības. Par ko ir runa: par pilsoņu patstāvību, par vietējās varas iestādi vai arī par administratīvi teritoriālo vienību? Tādējādi frāzei var būt šādi izvērsumi/skaidrojumi:

- 1) Ja kāds izplānos pagasta teritoriju, tad iedzīvotāji varēs iesaistīties ideju ģenerēšanā par darāmiem darbiem savā pagastā.
- 2) Ja kāds izplānos pagasta teritoriju, tad domes darbinieki labāk sapratīs, kas viņiem ir jādara.
- 3) Ja kāds izplānos pagasta teritoriju, tad darījumu cilvēki labāk izpratīs pagasta ģeogrāfisko, klimatisko u.c. potenciālu.

iecerēm, iespējām un idejām (77 reizes). Tas viss izvēršas laikā kā attīstības tempi, posmi, pakāpes, līmeņi, stadijas (18 reizes). Vēl 46 lietojumi ir institūciju nosaukumi ar šo vārdu.

3. tabula. Lemmas *attīst* lietojumi 8. Saeimā.

64	Attīstība	Nominalizācijas
201	Attīstības	
77	Attīstībai	
143	Attīstību	
33	Attīstībā	
3	Attīstīšana	
4	Attīstīšanai	
2	Attīstīšanu	
2	Attīstīšanā	
49	Attīstīt	darbības vārdi nenoteiksmē
39	Attīstīties	
1	Attīstāmieš	darāmās kārtas atgriezeniskie darbības vārdi
1	Attīstīsimies	
51	Attīstās	
2	Attīstījās	
23	Attīstīsies	
5	Neattīstīsies	
2	Attīstījām	darāmās kārtas tiešie darbības vārdi
3	Attīstīsim	
1	Neattīstīsim	
1	Attīstīja	
1	Neattīsta	
6	Attīstīs	
1	Attīstījies	lokāmie darāmās kārtas pagātnes divdabji
1	Attīstījušas	
2	Attīstījušās	
3	Attīstījušies	
10	Attīstījusies	
9	Attīstīta	lokāmie ciešamās kārtas pagātnes divdabji apzīmētāji (jeb verbāladjektīvi)
1	Attīstītai	
1	Attīstītajā	
2	Attīstītajās	
3	Attīstītas	
3	Attīstītā	
1	Attīstītāka	
1	Attīstītākā	
1	Attīstītāko	
1	Attīstītāku	
2	Attīstītās	
2	Attīstīti	
1	Neattīstīti	
1	Attīstītie	

5	Attīstīto	
3	Attīstīts	
2	Attīstītu	
1	Neattīstītu	
1	Neattīstītajiem	
1	Attīstīts	lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabis izteicējs
1	Attīstošais	lokāmais darāmās kārtas tagadnes divdabis
6	Attīstot	nelokāmie divdabji
1	Attīstoties	
3	Jāattīsta	darbības vārdi vajadzības izteiksmē
3	Jāattīstās	
3	Attīstītos	darbības vārdi vēlējuma izteiksmē
10	Attīstītu	

Attīstības prekonstrukti ieiet cirkulārajās attiecībās paši ar sevi un desemantizējas, jo vārds „attīstība” tiek izmantots gan retoriskajos, gan faktogrāfiskajos nolūkos. Retoriski tas apzīmē kaut ko labu vispār, progresu, stāvokļa uzlabošanos – tā ir visu subjektu gaidītā, valsts vara ar to nodarbojas un process notiek. Faktogrāfiski šis jēdziens var konstatēt notikušo stāvokļa uzlabošanos pēc izvēlētiem kritērijiem vai arī likumdevēja iecerētos plānus piešķirt lielāku uzmanību un resursus kādai dzīves jomai, lai panāktu stāvokļa izmaiņu pēc izvēlētiem kritērijiem nākotnē. Valērijs Agešins, atsaucoties uz Vīķi-Freibergu, tautoloģiski runā par „valsts attīstības mērķiem visās valsts attīstības jomās” (2004. gada 29. janvārī). Tas varētu nozīmēt, ka valdībai ir jādefinē darāmā (faktogrāfiskais nolūks), lai valstī cilvēkiem būtu labāka dzīve (retoriskais nolūks). Desemantizācija ritualizē runu, jo vārds nav spējīgs pārraidīt derīgu informāciju. Semiotiski desemantizācija notiek šādi: 1) zīmes (vārda) apzīmēto reāliju (denotātu) daudzums palielinās tiktāl, ka apzīmejamais (jēga) vienkāršojas un kļūst nevajadzīgs diskursā; 2) apzīmējamais kā zīmes daļa saglabā tikai novērtējuma jēgu; 3) tā kā diskursā apzīmējamais kļūst lieks, vārds veido tiešu saikni ar reāliju; 4) zīme, kas ir gandrīz pilnībā pazaudējusi apzīmējamo, kļūst situatīva un tās darbība ritualizējas (Романенко 2003: 173).

Likumdevēju mutē nominalizācija „attīstība” apliecina rūpes par subjektu gaidām, taču viņi nedefinē meklēto stāvokli, nemin veicamās darbības šī stāvokļa sasniegšanai un nemin konkrētus darītājus. Jevgenija Stalidzāne (LPP) argumentēja pret Enerģētikas likuma grozījumiem:

Attīstības filozofijai ir jābūt tautsaimniecības attīstības filozofijai, kas nosaka galveno mērķi, un arī saimniekošanas koncepcijai, kas savukārt nosaka tautsaimniecības attīstības virzienus. Šāda nostādne ir īpaši svarīga, risinot valsts energosaimniecības attīstības jautājumus, jo no tās izriet, pirmkārt, tas, ka no tā ir atkarīga visas tautsaimniecības nozares tehnoloģiskā attīstība. (2002. gada 21. novembrī)

No 47 vārdiem trešdaļa veido piecas dažādās „attīstības” sintagmas (ir pasvītrotas citātā). Darāmās kārtas verbi konstatē, ka viena attīstība vai nu ir cita attīstība vai nosaka to. Ievērojot eksplicīto vēstījumu, izteikumu var pārfrāzēt šādi: „filozofija nosaka ekonomikas tehnoloģiju.”

Analizēšu vēl Vilņa Edvīna Breša izteikumu ar sešām „attīstības” sintagmām trijos teikumos (2005. gada 1. novembris).

Mūsu valdībai pašreiz nav konkrētas vīzijas, konkrētu priekšlikumu, kā panākt, teiksim, mūsu ekonomikas attīstību, kā uzlabot situāciju, kā reāli veidot kaut kādus projektus - lielus valstiskus projektus un programmas, lai palielinātu darbavietu skaitu mūsu valstī. Jo nav jau citas iespējas, kā šo stāvokli mainīt, kā vien attīstot ražošanu, attīstot darbavietas, attīstot algas valstī, turklāt ne tikai stihiski, bet arī plānveidīgi, lai apturētu, teiksim, šo darbaspēka emigrāciju uz citurieni... Vai mēs šeit neejam galīgi liberālas “Latvijas ceļa” politikas pavadā, [kam] bija viens skaists lozungs: viss, kas attīstās valstī, - visa ražošana un viss pārējais – ir vienīgi un tikai privātajās rokās, ka valsts šeit absolūti neko neietekmē, ka valstij tur ir maza teikšana; kā privātais grib, tā viņš attīstās, un mums ir jābūt tikai kā naktssargiem. Mēs viņiem gluži vienkārši netraucējam.

Zīme attīstīt/attīstība ir lietota ar vairākām atšķirīgām nozīmēm:

- „ekonomikas attīstība” – denotāts nav saprotams. Kas ir jāpanāk: IKP pieaugums, konkurētspēja, pielāgošanās globālajam tirgum?
- „attīstot ražošanu” – Saeimai jāpieņem nodokļu politika, kas uzņēmējus motivēs veikt ilgtermiņa ieguldījumus preču ražošanā,
- „attīstot darba vietas” – kādam ir jāpalielina saimniekošanas apjoms, lai radītu jaunas darba vietas,
- „attīstot algas” – kādam ir jānopelna vairāk, lai palielinātu algas,
- „viss, kas attīstās valstī” – denotāts nav saprotams,
- „kā privātais grib, tā viņš attīstās” – privātīpašnieki paši izvērtē tirgus konjunktūru.

Rezultātā Breša formulējumā atrodam pleonasmu: ekonomikas attīstību var panākt, plānveidīgi attīstot ekonomikas nozares. Desemantizēts vārds „attīstība” šajā izteikumā veic ideoloģisko funkciju, maskējot atbildīgo subjektu: cilvēki emigrē, jo nav darbavietu, jo ekonomika neattīstās, jo privātīpašnieki dara kā grib. Deputātam tas ļauj nerunāt par to, ka, iespējams, valsts varas politika ir radījusi tādas saimniekošanas apstākļus, kuros privātīpašniekiem nav izdevīgi veikt ilgtermiņa ieguldījums ražošanā, kas būtu ekonomikas attīstības pamats.

Nominālās sintagmas ar ģenitīvu vēl smalki kvalificē paša runātāja neveikto darbību. Abstraktā procesa niansētā konkretizēšana rada iespaidu, ka tā ir taustāma, tātad aktoru kontrolējamā realitāte. Tomēr nominalizācijas ved prom no meklētā rezultāta, par sarunu priekšmetu izvirzot nojēguma īpašības: dažādas deklarācijas (attīstības plāns, programma u.c.), kuru gaita esot izsekojama un kontrolējama (attīstības posmi, līmeņi). Kritika par progresā neesamību nav iespējama ne tikai tāpēc, ka nominalizācija slēpj subjektu darītāju un verba izteiksmi, bet arī tāpēc, ka autors pret viņu vērsto kritiku var noraidīt, apgalvodams, ka runa ir tikai par zemāko darbības posmu, bet autors jau esot sagatavojis jaunu turpmākās attīstības līmeņu sasniegšanas koncepciju. Tas raksturo gan valdības partiju diskursu, kam jāmazina atbildība par nepaveikto, gan opozīcijas partijas, kuru mērķis ir oponenta retoriska aizskaršana nevis bezkaislīga politikas analīze.

Nominalizāciju kaskādes un sarežģīti perifrazētie lietvārdi piešķir runai maģijas spēku. Kā tas rodas gramatiski? Verbs „attīstīt”, kas norāda uz aktivitāti (kādam kaut kas ir jādara, lai mainītu stāvokli no A uz B), tiek pārveidots lietvārdā „attīstība” un pats top par subjektu vai arī citu subjektu un objektu raksturojošo predikātu. Ja tiešs darbības vārds „attīstīt” saista sintagmā kopā subjektu un objektu, norādot uz cilvēku aktivitāti un priekšmetu modifikāciju šīs aktivitātes gaitā, tad nominalizācija „attīstība” iekļaujas sintagmās, kas apraksta lietu stāvokli, t.i. notikumu, kura gaitā nekas nemainās. Tieši tāpēc Agešina izteikumā ir redzams nominalizāciju ideoloģisks efekts: „Saskaņā ar Ministru kabineta iekārtas likumu Ministru kabinets, uzsākot darbu, iesniedz Saeimai deklarāciju par Ministru kabineta iecerēto darbību visās valsts attīstības jomās.”⁹ Ja orators lietotu verbu nevis prekonstruktu, tad tas būtu pleonasmis: pārveidojošais verbs „attīstīt” jau iekļauj sevī nozīmi „darbība”. Tomēr no Agešina teiktā pareizi izriet, ka nominalizācija „attīstība” nenozīmē „kāds kaut ko dara”, tāpēc no potenciālā darītāja ir jāprasa konkretizācija. Lai gan paša Agešina kritika krīt par kokainas valodas upuri: paļaujoties uz citētā likuma teksta prekonstruktiem, viņš no valdības prasa nevis uzskaitīt verbu, kas pārveidotu „valsts jomas” uz labo pusi, bet gan tikai deklarēt ieceres.

Juris Sokolovskis (PCTVL) uztvēris prekonstruktu ideoloģisko būtību, kad aicinājis Saeimu runāt nevis par procesu, bet par rezultātiem:

Katru gadu es dzirdu, kā tiek runāts par to, ka mums ir ļoti labs budžets, sociāli orientēts budžets, tāds budžets, kas atbalsta inovācijas, atbalsta ekonomiku. Bet, kolēģi, kur ir rezultāti? Rezultāts ir tas, ka mūsu cilvēki dzīvo Īrijā, Lielbritānijā... mūsu iedzīvotāju ienākumi ir viszemākie Eiropas Savienībā” (2006. gada 6. oktobris). Māris Grīnblats (TB/LNNK) norādīja uz Saeimas rīcības nekonsekvenci: deklarējot konceptuālus sabiedrības attīstības mērķus, valsts vara neparedz konkrētu darbību to sasniegšanai. „Diemžēl bieži vien jau ir tā, ka pieņem skaistus vispārējus dokumentus, kas neizpaužas nekādos konkrētos likumos. (2006. gada 9. marts)

Kā esam noskaidrojuši, nominālās sintagmas pasniedz darbību kā priekšmetu. Teikumā priekšmetiskotās nepaveiktās darbības kļūst par subjektiem un predikātiem, t.i. nepaveiktā darbība pati jau kaut ko dara un spēj raksturot kaut ko citu.¹⁰ Nepaveiktais top par retorisku realitāti, apgrūtinot citu komunikācijas dalībnieku iespējas iesaistīties dialogā, jo viņi nevar apstrīdēt vai detalizēti noskaidrot šīs realitātes tapšanas apstākļus. Klausītājs ir dubultā ierobežojuma situācijā: ja viņš noraida ierosināto izteikumu (piemēram, apšaubā Saeimas un NVO veiksmīgās sadarbības esamību), tad viņu var apsūdzēt par sarunas izjaukšanu; ja pieņem, tad viņam ir jāpieņem arī implicītais saturs (tātad, jārunā par uzlabošanu un padziļināšanu, nevis jādikustē par to, kā deputāti izprot jēdzienus „pilsoniskā sabiedrība”, „sabiedrības viedoklis”).

⁹ Ilgi nekavējoties pie teikuma objektiem, norādīšu, ka šajā frāzē runa nav par to, ko konkrēti valsts vadība darīs, lai uzlabotu kaut ko, bet gan par ieceru deklarēšanu visās jomās.

¹⁰ Nupat minēto kaskādi viegli var iekļaut arvien sarežģītākā kaskādē „Ministru kabineta iecerētās darbības visās valsts attīstības jomās ir tautas labklājības līmeņa paaugstināšanas priekšnosacījums”.

Prekonstrukta ideoloģisko būtību maskē pseidoanaforas efekts, kas klausītājam liek to uztvert kā stilistisku paņēmienu. Runātais liek klausītājam pieņemt, ka prekonstrukts „veiksmīgā sadarbība” īstenībā ir agrāk pierādītās frāzes „Saeima veiksmīgi sadarbojas ar NVO” saīsinājums. Līdzīgs paņēmiens nav retums zinātniskajā diskursā, taču tur ir runa par konceptuāli zinātniskajiem procesiem, kuru nesējs nav kāds „subjekts”, un šajā gadījumā nominalizācijas „neatgādina” par kāda subjekta domām. Kas attiecās uz jēdziena ideoloģisko procesu, tad tajā gluži otrādi prekonstrukts neatvairāmi ievada attiecības starp subjektu klausītāju un universālo ideoloģijas subjektu, par kuru klausītājam tiek atgādināts (katrs zina, ka..., ir pilnīgi skaidrs, ka...) (Pêcheux 1975). Politiskajā diskursā ne vienmēr ir skaidrs, kurš un kādos apstākļos ir secinājis, piemēram, par „veiksmīgas sadarbības attīstību starp Saeimu un NVO”. Tikmēr klausītāju jau aicina runāt par sadarbības turpmāko attīstīšanu. Birokrātiskajā valodā nominalizācija kā intradiskursīvo (kas ir radīts šajā diskursā) pasniedz to, ko īstenībā ir radījuši apgalvojuma akti ārpus šī diskursa, tomēr tie nav atzīti kā tādi un tiek pasniegti kā notiekošie paši par sevi mūžīgajā acīmredzamībā (Sério 1986).

1.3. Ingrīdas Ūdres tukšvārdība

Pēc skaidrojuma par nominalizāciju ideoloģiskajiem efektiem ķeršos klāt Ūdres runai. Lemmu kombināciju „nevalstisk* organizācij*” Ūdre lietoja savā runā 28 reizes – tie ir 33% no visiem 84 lietošanas gadījumiem 8. Saeimā. Lielākoties tie ir deklarātievi paziņojumi, atskaite par dokumenta apspriešanas procesu, nevis par tā saturu, dilemmām, atrisinātiem vai problemātiskiem jautājumiem, konceptuālām definīcijām. Spīkere nav runājusi par NVO lomu un nozīmi demokrātijā, nav izvērtējusi Latvijas politiskās elites noraidošo attieksmi pret pilsoniskās sabiedrības iniciatīvām, nav runājusi par parlamenta konkrēto rīcību nākotnē.

Ūdre neiztirzāja politiskās elites noraidošo attieksmi pret nevalstisko organizāciju iniciatīvām. Vladimirs Buzajevs (PCTVL) aizrādīja dokumenta neobligāto, formālo raksturu. Viņš pārmeta Saeimas priekšsēdētājam nevēlēšanos runāt par to, ka elite negatīvi vērtē liberālās un nelatviešu interešu padošās NVO.

Ņemot vērā citas nesenās Zaļo un zemnieku savienības iniciatīvas par Latvijai naidīgu sabiedrisko organizāciju tīklu meklēšanu, par “Delnu”, par “Providus”, cienījamais Emša kungs, pēc tam par krievu valodā runājošo sabiedrisko organizāciju it kā finansēšanu no Maskavas. Savā decembra paziņojumā Emša kungs pats izkropļoja visu šo krievu organizāciju nosaukumus, jo visa šī sabiedriskā informācija šīs deklarācijas iesniedzēju interesē tīri formāli, un faktiski šī deklarāciju iesniegšana Saeimā – tā ir sava veida atvainošāns no Zaļo un zemnieku savienības puses.

Deklarācija neparedz konkrētus mehānismus politisko vēlmju īstenošanai, uzsvēra Aleksandrs Golubovs (LSP). Likumdevējs pauda vēlmi vismaz reizi gadā rīkot Saeimas, tās komisiju vadības un nevalstisko organizāciju pārstāvju tikšanās forumu, tomēr šis nodoms nav

apstiprināts ar budžeta piešķiršanu forumu organizēšanai. Noraidošā attieksme pret dažam NVO lika Golubovam apšaubīt universālās attieksmes principu: „Man nav skaidrs, vai tiks pieaicinātas visas sabiedriskās organizācijas, kā notiks izvēle, kādas organizācijas aicināt uz šo forumu un kādas – neaicināt.”

Ūdres runai ir augsta entropija, ko rada triviālas domas, likumdevēja diskursa stilam neatbilstošās metaforas, pleonasmi (liekie vārdi un frāzes, klišejas, atkārtojumi).

1. „Būtībā šī deklarācija ir svarīga pēctecīga procesa sastāvdaļa.”
2. „Ir jāorientējas informācijas plūsmā, citādi tiek bremsēta ilgtspējīga un stabila attīstība.”
3. „Runājot līdzībās, jāizmanto atvērtie loģi, nevis jācērt arvien jaunas durvis, lai radītu tikai caurvēju.”
4. „Likumdošana ir ļoti specifisks un sarežģīts process.”
5. „...patstāvīga atgriezeniskā saite ar sabiedrību visā tās dažādībā un mainīgumā...”
6. „Tieši tāpēc ideja par to, kā sakārtot un padarīt par pastāvīgām, abpusēji interesantām un produktīvām attiecības starp diviem varas pilāriem – starp likumdevēju un nevalstisko organizāciju sektoru – ir tikai loģiska un laikmeta prasību diktēta nepieciešamība.”
7. „Ja mēs ielūkojamies darba grupas sēžu protokolos un dažādu tikšanās reižu grafikos, tad atklājam, ka Saeimas un nevalstisko organizāciju sadarbībai pēdējā gada laikā ir veltīta īpaša uzmanība.”

Tekstā kopumā ir 1292 vārdi. Pēc stilistiskas rediģēšanas, izvairoties no liekvārdības un tieši pārformulējot neveiklos teikumus, tajā paliek 779 vārdi. Tādējādi 60% vārdi ir pietiekams daudzums, lai pārraidītu klausītājam referentes iecerēto informāciju. Savukārt, rediģējot runu saturiski, atstājot tajā tikai argumentus un skaidrojošo informāciju, kas attiecas uz debašu priekšmetu – NVO loma un vieta politikā –, tekstu ir iespējams saīsināt vēl par 615 vārdiem, izņemot stāstu par projekta sagatavošanas procesu. Stilistiski rediģējot atlikušo tekstu, paliek 423 derīgi vārdi, kas dod sēdes dalībniekiem būtisku informāciju. Ūdres runas informatīvā lietderība ir 33 procenti, kamēr optimālais rādītājs ir ap 80 procentiem (Brillouin 1956).

Analizējot Ūdres argumentus, šajā sarakstā ir minētas teksta makrostruktūras, kas veido referentes vēstījuma virsuzdevumu. Pārfrāzētās izteikumu tēzes ir informācija, kas, pēc Ūdres domām, ir nepieciešama deputātiem lēmuma pieņemšanai. (Tēzes ir sakārtotas tematiski, nevis runā ievērotajā secībā). Pirmās tēžu grupas mērķis ir pierādīt, ka Saeimas deputāti izprot NVO nozīmi un ir vērsti uz sadarbību ar tām. Paziņojumi attiecas nevis uz pašu problēmu, bet uz fonu: referente apliecina, ka deputāti izprot problēmu, bet neatklāj, ko deputāti saprot par lietas būtību.

- Deklarācija apliecina deputātu labo gribu.
- Deklarācija pauž mūs vēlmi nodrošināt sadarbību ar NVO.
- Saeimas pozitīvo nostāju apliecina balsojums par nodokļu atvieglojumiem ziedotājiem.
- Sadarbība ir, taču jāuzlabo daudzas lietas.
- Deklarācija ir procesa sastāvdaļa.
- Deklarācija tapa Saeimas un NVO sadarbībā.
- Sadarbībai pēdējā gada laikā ir veltīta īpaša uzmanība.
- Sadarbība ir laikmeta prasību diktēta nepieciešamība.

- Saeimai ir uzkrāta liela pieredze sadarbībā.
- Daudzi deputāti ir NVO locekļi un tāpēc izprot NVO vajadzības.
- Saeimas deputāti konceptuāli pauda atbalstu deklarācijas projektam.

Otrajā tēmu grupā ir paziņojumi, kuros Ūdre pauž savu izpratni par Latvijas NVO darbības būtiskām detaļām, stāsta, kā ir jābūt un kas ir jādara.

1. Deklarācija iezīmē konkrētus soļus efektīvāka sadarbības modeļa veidošanā.
2. Forums izvērtētu sadarbības rezultātus un izstrādātu un noteiktu turpmākās sadarbības programmu.
3. Jāpalīdz tām NVO, kas nespēj pašorganizēties un jāuzlabo darbības vide.
4. Sabiedrība ir strukturēta, un tai ir jāievēro dažādas intereses.
5. „Pilsoniskai sabiedrībai jāietekmē lēmumi” (citāts).
6. Likumiem jātop konsensā.
7. Satversme garantē pilsoņiem tiesības piedalīties.
8. Jābūt atgriezeniskai saitei.
9. Jāorientējas informācijas plūsmā.
10. Jāpilnveido informācijas apmaiņa.
11. Deputāti veicina konkrēta un precīzāka ietvara veidošanu jau pastāvošajai sadarbībai.
12. Sadarbību koordinēs Saeimas un komisiju sekretāri.
13. Ne retāk kā reizi gadā tiks rīkots Saeimas un tās komisiju vadības un NVO pārstāvju forums.
14. Diskusijas par NVO nedrīkst izmantot kā priekšvēlēšanu aģitācijas instrumentu.

Konkrētie izteikumi ir no 4. līdz 8., kas konceptuāli skaidro pilsoniskās sabiedrības nozīmi valsts pārvaldē. Politoloģijas tēzes paliek deklaratīvajā līmenī, redzējuma par to praktisko izmantojumu, politiķei nav – viņa iztieks ar vispārējiem paziņojumiem par informācijas apmaiņas pilnveidošanu. Ūdre atgādina, ka NVO jau ir veiksmīgi iekļāvušās Latvijas demokrātijā un politiskās elites attieksme pret tām ir tikai jāuzlabo un jāpilnveido. Tomēr arī šajos nekonkrētajos paziņojumos Saeimas priekšsēdētāja pauž pretrunas. 11. tēze apgalvo, ka sadarbība jau pastāv un deklarācija tikai konkretizē un precizē tās ietvaru, bet 1. tēze apliecina, ka sadarbība nav efektīva, savukārt sadarbības programmu noteiks forums, nevis šī deklarācija (2. tēze). 3. tēze runā nav paskaidrota: kas ir NVO „pašorganizēšanās” un to „darbības vide”? Kas ir „informācijas plūsma” un „informācijas apmaiņa” starp NVO un Saeimu; kas ir jākoordinē sekretāriem? Visbeidzot 14. tēze apgāž Ūdres rūpes par informācijas plūsmu, jo, padarot forumu par nevēlamu priekšvēlēšanu gadā, Saeima izvairījās no deklarācijas paustā nodoma apmainīties ar informāciju.

Tagad pievērsīšos vēstījuma mikrostrukturai, proti, ar kādiem valodas līdzekļiem Ūdre izvairās no atbildības uzņemšanās. Atslēgvārdi „sadarbība” un „nevalstiskās organizācijas” visvairāk ir lietoti ģenitīvā. Liekot šos vārdus adnomiālā pozīcijā, oratore runā nevis par pašu parādību, bet par tās atribūtiem: sadarbības veidošanu, pilnveidošanu, dokumentu, modeli, formām,

programmu, rezultātiem. Tā, piemēram, Ūdre neuzņemas atbildību, lai tieši apliecinātu Saeimas atvērtību mijdarbībai ar NVO:

Saeimas deputāti konceptuāli pauda atbalstu šāda dokumenta izstrādei un apstiprināšanai Saeimā, tādējādi veicinot konkrēta un precīzāka ietvara veidošanu jau pastāvošajai sadarbībai starp Saeimu un nevalstiskajām organizācijām.

Izteikumā deputāti atbalsta *dokumenta izstrādi* (t.i., pieņem otrajā lasījumā) un veicina *ietvara veidošanu*. Teikuma noslēgums skan divdomīgi. To var lasīt gan kā apliecinājumu sadarbības esamībai, gan kā sadarbības ierobežojumu – deputāti atbalsta tikai to sadarbību, kas pastāv šobrīd, un negrasās paplašināt partneru loku. Nominalizāciju kaskāde vienu abstrakciju skaidro ar citu: „Par svarīgu kritēriju tālākās sadarbības veidošanā tika atzīts sabiedriskā labuma organizāciju devums.” Interesanti, ka vienīga nominalizācija „sadarbības rezultāti”, kas varētu apliecināt jau paveikto, ir lietota attiecībā uz nākotni – „Mums ir nepieciešams šāds forums, lai izvērtētu sadarbības rezultātus un izstrādātu un noteiktu turpmākās sadarbības programmu.”

4. tabula. Lemmu **sadarb**, **organizācij**, **nevalstisk** lietojumi I. Ūdres runā.

2	Sadarbība
11	Sadarbības
3	Sadarbībai
4	Sadarbību
1	Sadarbībā
1	Sadarbojoties
1	Organizācijas
23	Organizāciju
7	Organizācijām
1	Nevalstiskā
1	Nevalstiskās
22	Nevalstisko
6	Nevalstiskajām

Kā redzams 4. tabulā, nevienu reizi Ūdre nav lietojusi darbības vārdu „sadarboties” īstenības izteiksmē, t.i. runājot par „sadarbības turpmāko uzlabošanu” viņa nav skaidri apgalvojusi, ka kāds ar kādu šobrīd jau sadarbojas. Vienīgajā gadījumā, kad „nevalstiskās organizācijas” ir nominatīvā kā darbošais subjekts, tās ir raksturotas ar negatīvu predikātu: „Šobrīd ne visi cilvēki un ne visas nevalstiskās organizācijas to [ietekmi uz Saeimas pieņemto lēmumu kvalitāti] apzinās un izmanto”.

Saeimas priekšsēdētājas runas ilokūcijas spēku mazina arī perifrāzētā darbības objektu nosaukšana. Piemēram, informācijas plūsmas jēdziena skaidrojums ārkārtīgi sarežģīti definē atgriezenisko saiti: „patstāvīga atgriezeniskā saite ar sabiedrību visā tās dažādībā un mainīgumā”. Būdam teikuma priekšmets, apzīmējums top par aktīvu darītāju: tas „var nodrošināt kvalitatīvu likumdošanu un labu pārvaldību valstī.” Šajā formulējuma, savukārt, „likumdošana” un

„pārvaldība” ir nominalizācijas – tie ir iekšējo spēku dzīti fenomeni, kas pastāv neatkarīgi no konkrētiem deputātiem, no viņu vērtībām un spējām. Nekonkrēts izteikums ir lietots ka nākamās tēzes balsts, kurai jāatklāj deklarācijas būtība: „sakārtot un padarīt par pastāvīgām, abpusēji interesantām un produktīvām attiecības ... starp likumdevēju un nevalstisko organizāciju sektoru”.

Ūdres runā ir 10 sintagmas ar darbības vārdiem vajadzības izteiksmē un tikai divās no tām ir minēts darītājs, uz ko attiecas pienākums: „soļi, kas mums būtu jāspēr sadarbības modeļa veidošanā” un „forumā būtu jāpiedalās izpildvaras pārstāvjiem”. Ilokūcijas spēku mazina modalizācija ar darbības vārdu vēlējuma formā „būtu”. Vēl vajadzība ir izteikta ar modalizāciju „ir nepieciešams”: vienreiz tā ir lietota bez personas un vienreiz ir attiecināta uz „mums” („mums tāpēc ir nepieciešams pilnveidot savstarpējās informācijas apmaiņu”). Un vēl viena vajadzības izteiksme ir veidota ar modalizāciju „vajag”, citējot kādas ES politiķes izteikumu: „pilsoniskai sabiedrībai vajag ietekmēt lēmumu pieņemšanu”. Analizēšu sīkāk izteikumu, kas gramatiski uzliek pienākumu konkrētiem darītājiem – deputātiem.

Šī deklarācija iezīmē konkrētus soļus, kas mums turpmāk būtu jāspēr efektīvāka Saeimas un nevalstisko organizāciju sadarbības modeļa veidošanā ar mērķi stiprināt Latvijas pilsonisko sabiedrību un demokrātiju.

Vajadzību mazina vēlējuma modalizācija „būtu jāspēr”. Otrkārt, darāmais priekšmets ir „soļi” un prasītā darbība ir „spert soļus”, nevis veikt konkrētas darbības. Treškārt, galamērķis ir „sadarbības modelis”, nevis NVO līdzdalība politikā. Ceturtkārt, no deputātiem ir prasīts iesaistīties modeļa „veidošanas” procesā, nevis ievērot pilsoniskās sabiedrības tiesības uz līdzdalību. Izteikuma pēdējie vārdi padara pilsonisko līdzdalību par politikas fetišu: modelis pats par sevi stiprinās pilsonisko sabiedrību un demokrātiju, bet nevis kļūs par instrumentu, kādu pilsoņi var izmantot, lai piedalītos politikā, ietekmētu likumdošanu.

1.4. Ideoloģija darbībā

Nominalizācijas apraksta lietu stāvokļus, bet neparedz obligātu darbību no subjekta puses, tāpēc runātāja nespēj pārliecinoši izklāstīt secīgu darbību plānu, jo darbības konotējošie verbi, kuri varētu modificēt vienu stāvokli citā, paši tikai apraksta stāvokļus. Šī gramatiskā forma neprasa pabeigt kādu darbību, panākt rezultātu, kas kļūtu par priekšnosacījumu citai darbībai. Runā viena nominālā konstrukcija nomaina citu: „deklarācijas pieņemšana” nenes rezultātu „sadarbības” mērķim, jo pēc tam deputātiem būs jāspēr soļi „sadarbības modeļa veidošanā”. Nākamajā gadā jauns Saeimas priekšsēdētājs Indulis Emsis nedrīkst atklāti atzīt priekšteces nepaveikto, tāpēc jaunas darbības ir plānotas nevis tāpēc, lai atrisinātu kādu problēmu, bet, „lai apspriestu arvien veiksmīgākas

sadarbības mehānismus” (2007. gada 4. maijs). Ministru prezidenta Aigara Kalvīša centiens veidot pārākās pakāpes sintagmu pārvēršas oksimoronā, jo izejas punkts salīdzinājumam neeksistē:

Tagad mums visiem ir jāsaņem un jāatrod sevī spēks vēl vienam uzrāvienam... kas varētu pacelt mūsu valsti jaunā attīstības pakāpē. Mums ir jāizrauj sevi no apkaunojošās pēdējās vietas turpat vai visos tautas attīstības rādītājos Eiropas Savienībā. (2004. gada 2. decembrī)

Pēdējā vieta attīstības rādītājos liecina acīmredzot par attīstības neesamību, tādējādi to nav iespējams pacelt jaunā attīstības pakāpē. Kalvītis šeit paļaujas uz vārda „attīstība” maģijas spēku, nerēķinoties ar interpretācijas pragmatiku.

Patriks Serio ir tālu no vēlmes pasludināt kokainu valodu par melīgu. Tās īpatnība ir apgalvojums par attiecībām starp lietām prekonstruktiem. Šajā ziņā var runāt par zinātniskā diskursa parodiju, kas konstatē *novērojamos faktus*. Atbildība par šo faktu apgalvojumu tiek uzlikta plašā nozīmē uz kādu „universālu subjektu”, kura tukšu pozīciju var ieņemt „jebkurš” (Serio 1986). Nominalizācijas un nominālās sintagmas, turpina Serio, padzen izteikšanas akta konfliktējošos subjektus no apgalvojuma līmeņa. Homogēnās tautas un traumatiski fragmentētās sabiedrības koncepti, kurus pauž Valsts prezidenti un Saeimas priekšsēdētāji (Kruk 2007), kā arī Saeimas deputāti nepieļauj oponentu subjektiem kādu eksplicītu pozīciju politiskajā diskursā. Diskusijas par tiesībām publiski runāt par politiku, kas risinājās pirms 9. Saeimas vēlēšanām, pauž politiskās elites centienus arvien stingrāk pasargāt šo pozīciju, jo oponenti var iedragāt „universālā subjekta” tēlu. Prasot eksplicīt kokainas valodas konstatācijas, oponenti uzdod jautājumu par lietu nosaukšanas (t.i. nominalizāciju un prekonstruktu radīšanas) apstākļiem, kas liek atklāt politiķa kā runātāja sociālo pozīciju – viņa individuālo kompetenci, savrupās intereses, piederību kādai grupai. Juris Dobelis (TB/LNNK) neprata atvarīt oponentu kritiku, kuri pārkāpa dominējošā „attīstības” diskursa notikumus, iekļaujot parlamenta dienaskārtībā iepriekš neatzīto tematu – Latvijas pilsoņu emigrācija. Opozīcijas minēts konkrētais piemērs kalpoja par valsts attīstības politikas apšaubošo argumentu. Dobelis beidza runu, izmisīgi aizstāvot attīstības prekonstruktu, bet nespēdamas pamatot savu domu. Viņš vienkārši norāda, ka attīstības fakts ir acīmredzams un prekonstrukts ir jāakceptē bez ierunām:

Viņi [Saeimas vairākuma deputāti] izprot arī to, kā te tas viss ir attīstījies un noticis, nevis vienkārši bārsta tukšas frāzes un lej kaut kādas krokodila asaras. Ar vienu vārdu sakot, ir žēl, ka labi cilvēki brauc no Latvijas projām, bet nemaz nav žēl, ka slikti cilvēki aizbrauc no Latvijas. Un tāpēc es neatbalstīšu šo dokumentu. (2005. gada 1. decembris, mans izcēlums)

1. Tiesības uz publisko komunikāciju

Politiskā elite atzīst nevalstisko organizāciju leģitimitāti un īpašu statusu politiskajā komunikācijā – par to liecina manipulācija ar komunikatoru statusiem 9. Saeimas vēlēšanu kampaņā 2006. gadā. Ar

likumu ierobežojot priekšvēlēšanu aģitācijas tēriņus, politiskā elite samazināja iespējas emocionāli uzrunāt auditoriju, lai panāktu auditorijas „pielipšanu” vēstījumam. Socioloģisko aptauju uzrādītā pilsoņu pasivitāte lika uztraukties par zemo vēlēšanu piedalīšanos vēlēšanās. Uzticības indeksi Saeimai apdraudēja politiskās sistēmas leģitimitāti: augustā parlamentam uzticējās 26,5 procenti iedzīvotāju, bet pilnībā uzticējās tikai 1,2 procenti.¹¹ Dienaskārtībā bija izvirzīts jautājums par pilsoņu iesaistīšanu priekšvēlēšanu kampaņā, Valsts prezidente pat piedāvāja dalību vēlēšanās noteikt likumā par pilsoņa pienākumu.¹²

Vēlēšanu laikā leģitimitāte pāriet pilsoniskajai sabiedrībai. Deputātu termiņam beidzoties, izsīkst arī tautas varas piešķirtās tiesības runāt tās vārdā. Citi publiskās politiskās komunikācijas dalībnieki – masu mediji un sabiedrības viedoklis bija negatīvi noskaņoti pret varas eliti. Priekšvēlēšanu kampaņas laikā bija mēģinājumi diskreditēt šīs divas balsis. Latvijas Televīzijas ziņu žurnālistes Ilzes Jaunalksnes telefonsarunu publicēšana septembrī apšaubīja publiskās sfēras vidutāju izmantoto informācijas vākšanas metožu likumību un ētiskumu. Diskreditējošam vēstījumam ir dubultefekts komunikācijas un metakomunikācijas līmenī. Komunikācijas līmenis, t.i. vēstījuma saturs liek kritizēt žurnālistes Jaunalksnes darba metodes; metakomunikācijas līmenis, proti veids, kādā neatkarīgais žurnālists Lato Lapsa publicējis sarunas internetā, liek šaubīties arī par atmasketāja profesionālo ētiku. Politiskā apvienība *Dzimtene* centusies diskreditēt socioloģiskās firmas *Latvijas Fakti* un SKDS, septembrī tās pat pārtrauca publicēt politisko partiju popularitātes aptauju datus.¹³ Cīņā par tiesībām runāt sabiedrības vārdā iesaistījās valdības partiju sabiedriskās attiecības.

Partiju priekšvēlēšanu reklāmas kampaņu autori dibināja divas sabiedriskās organizācijas. Ministru prezidenta biroja vadītājs, Tautas partijas biedrs un komunikāciju stratēģis Jurgis Liepnieks kopā ar *Creative Laboratory* rīkotājdirektoru Kasparu Rolšteinu izveidoja *Sabiedrību par vārda brīvību*, bet LPP reklāmists reklāmas aģentūras *Zoom!* radošais direktors Ēriks Stendzenieks¹⁴ – organizāciju *Par pozitīvu domāšanu*. Abi nodibinājumi uzstājās kā neatkarīgie šo partiju kandidātu atbalstītāji pašu veidotājās audiovizuālajās, preses un vides reklāmās. KNAB konstatēja, ka nodibinājumi ir tieši saistīti ar partijām, tādējādi abas partijas bija pārkāpušas priekšvēlēšanu reklāmas tēriņu ierobežojumus.

¹¹ Delfi.lv (2006) „Saeimai pilnībā uzticas tikai 1,2% iedzīvotāju”, *delfi.lv*, 12. sept.

¹² LETA (2006) „Valsts prezidente: piedalīšanās vēlēšanās jānosaka par obligātu pilsoņa pienākumu”, LETA, 1. sept.

¹³ Laganovskis, G. (2006) „Reitingi zem jautājuma”, *Latvijas Vēstnesis Plus*, 5. sept.

¹⁴ Ē. Stendzenieks veidoja LPP priekšvēlēšanu reklāmas kampaņas 8. Saeimas vēlēšanās 2002. gadā un pašvaldību vēlēšanās 2005. gadā.

Manipulējot ar komunikatora statusu, komunikācijas vidutāji pieteica sevi kā pilsonisko sabiedrību *per se*. Viņi nav vienkārši informācijas apstrādātāji, publiskās sfēras darbības nodrošinātāji, ziņu pārraidītāji, bet gan informācijas radītāji. Liepnieks un Rolšteins sava nodibinājuma mājas lapā tieši tā arī apgalvoja: „Mēs gribam būt aktīvā pilsoniskā pozīcijā arī tāpēc, ka pēdējā laikā ir saradies tik daudz tādu, kas runā un darbojas sabiedrības vārdā tik enerģiski, ka jau paši ir noticējuši tam, ka viņi pārstāv sabiedrību vai sabiedrības intereses.”¹⁵

Stendzenieka kampaņas taktika ir vērtību konflikta inscenēšana, iesaistot sava klienta LPP pozīcijas atbalstam „plašu sabiedrību” nevalstisko un reliģisko organizāciju veidolā. Liepnieks manipulēja ar runātāju diskursīvo statusu televīzijas reklāmas klipos. Tautas partiju atbalstošie izteikumi bija ielikti autoritatīvo viedokļa līderu un ierindas pilsoņu mutē, radot iespaidu par tiešo demokrātiju. Iepakojot reklāmas paziņojumus kā pilsoņu viedokļus, atklāti tika jaukti diskursa žanri. Kampaņu īstenotāji bija spiesti iesaistīties metakomunikācijā, skaidrojot, ka reklāmas sižetos paustais nav reklāma, bet „labas ziņas”, kurām tikai reklāmas iepakojumā ir iespējams iekļūt masu komunikācijas kanālos. Liepnieks un Rolšteins mājaslapā skaidroja, ka kampaņa *Jums ir tiesības zināt šo viedokli* uzsākta, lai atspēkotu masu medijos dominējošās sliktās ziņas. Mediji uzturot zemo diskusijas līmeni bez argumentiem un pamatotiem viedokļiem. Tautas partijas reklāmisti apgalvoja, ka viņi piedāvā „visautoritatīvāko speciālistu viedokli” un mediju ignorētos ekspertus.

Politiskās kampaņas dalībnieki pārlīka akcentu no komunikācijas uz metakomunikāciju, viņu uzdevums bija pārraidīt nevis saturu, bet gan interpretācijas kodu. Proti, pārliecināšanas spēks ir iekļauts nevis pašā vēstījumā, bet apgalvojumā, ka tā ir faktoloģiskā ziņa. Lai gan pēc būtības pats šo pilsoņu liecību saturs apgāž reklāmistu paskaidrojumus, ka tas esot centiens pārraidīt viedokli. Stendzenieka ierunātajā radio reklāmā nav argumentu un to balstošo faktu, kas ļautu saprast viņa viedokli vai sabiedrībai sniegto ziņu.

Diktors: Godātie radioklausītāji, tagad ieklausīsimies reklāmas aģentūras *Zoom!* radošā direktora Ērika Stendzenieka viedoklī par pozitīvo domāšanu.

Stendzenieks: Man liekas ka diskusijai drīkst vai nedrīkst trešās personas teikt labu vārdu par kādu no politiķiem vai partijām, tai diskusijai nav jēgas. Jo ir valstis kurās trešo personu pozitīvie izteikumi pirms vēlēšanām ir aizliegti un nav nekādu problēmu. Un ir valstis, kur trešo personu pozitīvie izteikumi par politiķiem un partijām ir atļauti. Un tur arī nav nekādu problēmu. Es domāju, ka politiķi ir visnenovērtētākā un sabiedrības sistēmā kategorija, un bieži vien pamatoti. Bet man ir aizdomas, ka drusciņ varbūt arī nepamatoti. Jo tomēr nav vairs tā, ka veikalā ir tikai margarīns un zilts gaļa un tā, ka tikai zaporožecs braukā pa ielām. Nu kaut kas taču ir izmainījies, nu kaut kas ir gājis uz labo pusi.

Diktors: Jūs dzirdējāt reklāmas aģentūras *Zoom!* radošā direktora Ērika Stendzenieka viedoklī par pozitīvo domāšanu.¹⁶

¹⁵ Teksts ar nosaukumu „[Ir arī labās ziņas...](http://www.svb.lv)” bija ievietots internetā 2006. gada 29. jūnijā, [URL: <http://www.svb.lv>].

¹⁶ Latvijas Radio – 1, 2006. gada 31. augusta plkst. 7.10.

Tas pats ir sakāms par Tautas partijas televīzijas reklāmām. SIA „Saldus medicīnas centrs” valdes priekšsēdētājs Agris Skujevskis reklāmas sižetā pauda:

Es gribu teikt, ka Kurzeme un Tautas partija... Nu kurzemnieki nekad nekādi knapie nav bijuši un tai partija arī nav nekādi knapie vīri. Tautas partija man man atgādina tādu smagu, nopietnu, bet pārliecinātu ceļa gājēju. Šī partija ir palikusi pie saviem uzskatiem, pie saviem darbiem un pie savām lietām, ko viņi proklamēja. Un šīnīs vēlēšanās... šīnīs vēlēšanās es balsošu par Bērziņu!

Titrs: Jums ir tiesības zināt šo viedokli.

Pirms vēlēšanām Saeimas deputāti regulāri kritizēja sabiedrisko raidorganizāciju, īpaši Latvijas Televīzijas raidījumus. Latvijas Radio un LTV ziņu redakciju darbu vērtēja Sabiedrisko lietu komisija, deputāti publiski apšaubīja žurnālistu un sabiedrisko organizāciju tiesības kritizēt likumdevēja un izpildvaras darbu. 2006. gada 15. februārī komisija lēma par LTV “darba uzraudzību un problēmām ziņu dienesta reformas īstenošanā.” Runātāji piekrita, ka redakcijas darbā iejaukties nedrīkst, taču tās darbība jāuzrauga mediju ekspertiem, lai novērstu slēptas politiskas reklāmas iespēju. Deputāti nolēma analizēt ziņu sižetus.¹⁷

Izglītības, kultūras un zinātnes komisija kritizējusi Latvijas Televīziju par ziņu tendenciozitāti un neobjektivitāti. Taču NRTP loceklis Imants Skrastiņš norādījis, ka padomei nav tiesību iejaukties televīzijas darbā un koriģēt dažreiz pat tendenciozas ziņas.¹⁸ Komisijas vadītājs Jānis Strazdiņš intervijā Latvijas Radio aicināja paredzēt ziņu kontroles iespējas, “lai nezaudētu varu pār savu klausītāju un skatītāju”.¹⁹

Politiskās elites neapmierinātība ar publisko kritiku pirms vēlēšanām ir izraisījusi centienus sašaurināt publisko sfēru, reducējot to uz valsts politisko sfēru, kurā legītimās tiesības ir tikai valsts varas īstenošanai vienvirziena komunikācijai. Žurnālisti tiek deleģitimēti kā vidutāji publiskajā sfērā, jo viņiem nav sabiedrības viedokļa pārstāvniecības tiesību. Apstrīdētas arī NVO tiesības runāt par politiku, ietekmēt mediju dienas kārtību. Jaucot publiskās sfēras kritisko viedokli ar lobēšanu vai korupciju, politiķi uzstāj, ka šādas komunikācijas tiesības ir tikai politiskajām partijām.

Politiskās elites pieņemto pilsoniskas sabiedrības teorētisko modeli var rekonstruēt no Saeimas priekšsēdētāja Emša svētku uzrunas 2007. gada 4. maijā. Valsts vadītājs atzīst pilsoniskas sabiedrības ietekmi uz likumdevēju: „Mēs, likumdevēji, tieši tāpat kā mūsu rafinētie kritiķi, apzināmies, ka politika bija, ir un vienmēr būs dažādu sabiedrībā valdošu interešu sadursmju arēna.” Turpmāk Emsis marģinalizē to lomu, izvirzot legītimācijas prasības un dodot neskaidru mājienu, ka šeit ir runā par “klanīšanos Austrumu vai Rietumu priekšā”. Acīmredzot ar to ir domātas nelatviešu intereses pārstāvošās sabiedriskās organizācijas, kas protestēja pret vidusskolas mācībvalodas

¹⁷ Blūmfelds, A. (2006) “Gatavojas analizēt LTV ziņu sižetus”, NRA 16. febr.

¹⁸ LETA (2006) „Saeimas komisija un NRTP kritizē LTV darbu”, 24. okt.

¹⁹ Intervija Latvijas radio 1. programmā, 2006. gada 24. okt., plkst. 18 :00.

reformu un liberālo viedokli pārstāvošajām NVO. Mājiena mērķis ir likt saprast, ka Saeima ir vienīgais leģitīmais Latvijas tautas interešu pārstāvis, kurš atvairā ārzemju spiedienu. Pielīdzinot NVO darbību lobēšanai, Emsis attaisno centienus marģinalizēt pilsoniskās sabiedrības lomu ar nepieciešamību reglamentēt lobija arodu, lai vilktu „skaidru robežu starp likumīgi veiktu skaidrojošu darbību un iespējamu korupciju jeb varas pirkšanu.” Lobiji ir arodbiedrības, profesionālās apvienības, uzņēmēju asociācijas, sabiedriskās organizācijas un arī nozaru profesionāļi. Viņi visi kā pilnvarotie pārstāvji „cīnās par savu klientu interešu atspoguļošanu likumos,” – apgalvoja Emsis.

Saeimas priekšsēdētājs atzinīgi vērtēja interešu grupu kompetenci un sniegumu: „Mēs, likumdevēji, saredzam interešu grupās nopietnu spēku un respektējamu pārstāvniecību, vērtīgu ideju piedāvājumu un ekspertīzi.” Pēc tam Emsis šķeļ interešu grupas leģitīmajās un neleģitīmajās, kam noder sākumā izskanējušais brīdinājums par ārzemju interešu lobēšanu. Emsis diskvalificēja „dažas interešu grupas”, kuras „var saņemt no sponsoriem Latvijas apstākļiem neierobežotu finansējumu. Tādi līdzekļi ļauj pirkt ietekmi, vervēt medijus un viedokļu izteicējus, manipulēt ar sabiedrisko domu, uzspiest valsts politikas darba kārtībai viltus problēmas, mazsvarīgas lietas padarīt par nacionālo traģēdiju, pilnīgi normālus procesus – par kaut ko amorālu.” Saeimas priekšsēdētājs secināja, ka šādas no ārzemēm finansētās interešu grupas, kuras uzstājās kā nevalstiskās organizācijas, manipulē ar likumīgo Latvijas tautas interešu pārstāvjiem – Saeimas deputātiem:

Tikai Saeima ir izturējusi visas tautas balsojuma un deleģējuma pārbaudi... Nevalstiskās organizācijas statuss nevienu nepadara par valsts varas vai sabiedrības soģi... Mums kā sabiedrības vēlētiem priekšstāviem, tāpat kā sabiedrībai, vienmēr ir tiesības vaicāt – ko jūs, pamācītāji un vērtētāji, paši esat paveikuši, ko jūs pārstāvat, kā vārdā runājat un kā vārdā kritizējat?

Emša piedāvātais politiskās komunikācijas modelis likvidē publisko sfēru kā organizētu pilsoņu debašu vietu. Politiskā komunikācija kļūst nepastarpināta, faktiski tā ir reducēta līdz tiešajai līdzdalībai demokrātijai reizi četros gados – parlamenta vēlēšanām. Masu mediji ir tikai tehniskie rīki ierindas indivīdu vēstījumu pārraidīšanai. Sabiedrību veido privātā sfēra, kurā darbojas sociālajās grupās neorganizētie indivīdi, un valsts sfēra ar pārvaldes institūcijām. Nacionālās radio un televīzijas padomes priekšsēdētājs Aivars Berķis ir sniedzis ambiciozu konceptuālu pamatojumu šādam komunikācijas modelim. Burtiski traktējot ANO Vispārējo Cilvēktiesību deklarāciju, viņš apgalvoja, ka vārda brīvības tiesības ir nodrošinātas *cilvēkam*, nevis žurnālistam. Tādējādi medijiem nav tiesību vākt, apkopot un interpretēt informāciju, veidot sabiedrisko viedokli. Medijs ir

mehānisks „pakalpojuma nodrošinātājs”, tam ir jāgādā, lai “katra cilvēka uzskati tiktu izplatīti nesagroztā un pēc iespējas pilnīgā veidā,” – pauda Berķis.²⁰

8. Saeima nav rīkojusi konceptuālās diskusijas par pilsoniskās sabiedrības jēdziena izpratni. Attiecīgus terminus deputāti lietoja retoriskajos nolūkos kā argumentu *ad populum*, aizstāvot savu vai diskreditējot oponenta viedokli. Uz pilsoniskas sabiedrības politiskajām iniciatīvām deputāti nav reaģējuši, to viedoklis un prasības netika eksplicīti nosaukti Saeimas sēdēs, tādējādi diskursīvi deputāti nav veidojuši atgriezenisko saiti ar vēlētājiem, nav iedrošinājuši viņus uz aktīvu pilsonisku līdzdalību. Par to ir runa nākamajā nodaļā.

2. Terminu interpretācijas

Nozīme ne vienmēr parādās teksta virsmā, jo lingvistiskās zīmes pieļauj dažādas konotācijas, kuru aktualizāciju nosaka lietojuma konteksts. Statistiskā datorizētā diskursa analīze parāda tikai vārdfomu biežumu. Ignorējot kontekstu, statistika var sniegt maldīgu priekšstatu par politiskā diskursa jēgu kaut vai tapēc, ka tā neatšķir termina ironisku lietojumu. Par nozīmēm sarunas dalībniekiem ir jāvienojas noteiktā diskursa situācijā. Vienošanās var būt eksplicīta atruna, komentārs, skaidrojums; un arī implicītā – konotācija izriet no diskursīvās formācijas statusa. Piemēram, „sabiedrības viedoklis” ikdienas interpretācijā ir tas, ko cilvēki mēdz runāt par publiskās intereses lietām, bet politoloģijā tas apzīmē sociālo priekšstatu izplatību, ko noskaidro pārbaudāmās socioloģiskās metodes. Teikšanas aktā aktualizēto jēgu ir iespējams konkretizēt lietošanas kontekstā, kurš ļauj atsijāt tādas nozīmes, kuru parādīšanās iespējamību mazina blakus esošie jēdzieni. Pētījumā ar *MonoConc* programmu esmu atradis izteikumus, kuros parādās analizējamie termini. Svarīgākais secinājums: uz pilsoniskās sabiedrības aktoriem un vērtībām deputāti atsauca retoriskajos nolūkos, lai nostiprinātu savu vai vājinātu oponenta pozīciju apspriežamajā jautājumā. Pilsoniskās sabiedrības pārstāvji kā sociālie aktori, t.i. aktīvo darītāju lomās, deputātu runās ir parādīti nodarbojamies ar sociālo aprūpi, atvieglojot valstij paternālo funkciju veikšanu. Savukārt kā viedokļa paudēji, interešu aizstāvji politiskajā sfērā viņi nav nosaukti. Politiskās elites neapmierinātība ar liberālo nevalstisko organizāciju kritisko nostāju pret valdošās koalīcijas darba stilu un krievu (krievvalodīgo) nodibinājumu protestiem pret vidusskolas mācību valodas reformu

²⁰ Berķis, A. (2007) „NRTP loma sabiedrības interešu pārstāvībā”. Runa NRTP forumā „Kam tā televīzija un radio?”, Rīga, 19. janv.
URL: <http://www.nrtp.lv/resources/File/jaunumi/Berka%20runa%20forumam.doc>

arī nenokļuva parlamentāriešu publisko debašu centrā, kaut gan intervijās medijos politiķi nosodīja NVO politiskās iniciatīvas.

Jēdziena „pilsonisks” lietošana dažos izteikumos norāda uz iespējami aplamu izpratni par pilsoniskās sabiedrības lomu demokrātijā. Proti, tas ir iekļauts pretstatījumā „pilsonis” / „nepilsonis” un tāpēc deputāti terminus „pilsoniska sabiedrība”, „pilsoniska atbildība” interpretē etnonacionālisma ideoloģijas ietvaros kā pilsoņu kopumu. Juris Dobelis (TB/LNNK), piedāvājot kriminālo sodu par naturalizācijas eksāmena kārtošānu cita pretendenta vietā, teica: „Cik nopietna ir mūsu valsts attieksme pret pilsonisko sabiedrību un pret jaunu pilsoņu veidošanos? Jo ir nepieciešams veidot tādu pilsoņu kopu, kuriem vairāk vai mazāk rūpētu Latvija” (2006. gada 30. marts). Tautas saskaņas partijas deputāts Aleksandrs Bartaševičs ar šo piezīmi apliecina, ka politiskā elite izprot terminu šauri: „Nešaubos, ka ar terminu “pilsoniska sabiedrība” viņa [Valsts prezidente Vīķe-Freiberga] domāja ne tikai pilsoņus, bet arī nepilsoņus, īpaši integrācijas kontekstā” (2004. gada 17. jūnijs). Dobeļa izteikumā turklāt pilsoniska sabiedrība ir valsts varas rīcības efekts. Runa līdz ar to nav par sociālas sistēmas pašorganizēšanos: valstij, ar kuru šajā gadījumā acīmredzot ir domātas varas iestādes, ir jāveido pilsoniska sabiedrība.

Viena no galvenajām etnonacionālisma ideoloģijas rūpēm ir nācijas izdzīvošana un tāpēc pilsoniska atbildība ir bioloģiskā atražošana. *Jaunā laika* deputāte Ināra Ostrovska par NVO darbību teica: „Sieviešu organizācijas ir apvienojušās, lai strādātu kopā, darbotos, aizstāvētu bērnu, jaunatnes un sieviešu tiesības, domātu par mūsu kopīgo nacionālo jautājumu un risinātu arī dzimumu līdztiesības jautājumus” (2004. gada 26. augusts). Nedefinētais „mūsu kopīgais nacionālais jautājums” šajā kontekstā ir interpretējams kā etniskās nācijas bioloģiska reprodukcija.

Jēdzienu „sabiedriska / sabiedrības / tautas / iedzīvotāju doma / viedoklis” lietošanas statistika ir apkopotā 5. tabulā. Biežāk tos lieto opozīcijā esošie *Jaunais laiks* (17 reizes) un PCTVL (15 reizes), kritizējot valdošo koalīciju par sabiedrības viedokļa ignorēšanu („nīrgājas”, „nerēķinās”). *Jaunā laika* kontā ir 12 šādi lietojumi, no kuriem 10 kritizējot Alekseja Loskutova nominēšanu KNAB vadītāja amatam. Argumenta pastiprināšanai tā dēvētās „krievvalodīgo” frakcijas PCTVL un TSP visbiežāk atsaucās uz „tautas viedokli” – 8 no kopumā 14 lietojumiem. Manipulējot ar latviešu nepatiku pret kalpošanu „svešām varām”, opozīcija iestājās pret Latvijas iesaistīšanos starptautiskajās militārajās operācijās.

5. tabula. Jēdziena „sabiedrības viedoklis” lietojumi

Partija	Tautas viedok*	Iedzīvotāju viedok*	Sabiedrī* viedok*	Sabiedrī* dom*	Kopā
ZZS	1	1	7	1	10
TSP	2			1	3
TP	2		3	1	6
TB/LNNK					4
PCTVL	6	1	5	3	15
LSP					0
LPP			2		2
JL	3		12	2	17

„Sabiedrības viedoklis” ir emocionāli piesātināti vārdi, ar kuriem deputāti aizstāv likumdošanas iniciatīvas: „Tātad, norma labota, arī saskaņojot ar sabiedrības viedokli”; „[Likumprojekta] anotācijā ir pateikts, kādi sabiedrības informēšanas pasākumi ir veikti un kāda ir sabiedrības doma, sabiedrības viedoklis”. Uz sabiedrības viedokli deputāti atsaucas, runājot par Sv. Pētera baznīcas atdošanu Baznīcai, smēķēšanas ierobežošanu, alkohola aprites likumu, mobilo sakaru likumu. Andris Šķēle (TP) aizstāvēja savas komisijas darbu, uz kuras sēdi bija aicināts Sporta spēļu atbalsta fonds: „Viņi runāja 30000 cilvēku vārdā, tas bija jau sabiedrības viedoklis” (2002. gada 12. decembris).

Runās jēdziens funkcionē kā *ad populum* arguments: sabiedrības viedokļa ievērošana vai ignorēšana balsta vai diskreditē apspriežamo priekšlikumu vai valdošās koalīcijas darbību kopumā. Emocionālo lietojumu ilustrē Ingrīdas Circenes sacītais, 2004. gada 27. maijā apspriežot lēmuma projektu Par Alekseja Loskutova iecelšanu par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieku.

Un vēl. Līdz šim Latvija – vairāk vai mazāk – bija demokrātiska valsts, kur Saeimu ievēl tauta. Man liekas, ka daudzi šo faktu vienkārši ir aizmirsuši. Saeima apstiprina valdību. Dombura vadītajā raidījumā “Kas notiek Latvijā?” iedzīvotāji jau divreiz absolūtajā vairākumā ir pateikuši: “KNAB vadītāja amatā mēs, iedzīvotāji, atbalstām Jutu Strīķi.” Arī vakardienas balsojumā, kad 11 666 Latvijas skatītāji teica: “Neder mums šis kandidāts!” Un “par” bija tikai 575 iedzīvotāji. Es domāju, ka šie skaitļi ir līdzvērtīgi referendumam, kas padara skaidru šo jautājumu, – personīgu vai politisku iemeslu dēļ tiek apstiprināts kandidāts, pret kuru tauta ir kategoriski pret. Vai tautai ir pieņemams šāds valdības lēmums? Un ko mēs redzam? Šai koalīcijai un šai valdībai neinteresē ne profesionāļu, ne Augstākās tiesas, ne Ģenerālprokuratūras, ne arī tautas viedoklis. Kā labā un kā interesēs tad īstenībā šī valdība strādā?

Tautas partijas deputāts, politologs Artis Pabriks iebilda, ka atsauce uz interaktīvās telefonbalsošanas rezultātiem kā tautas balsošanu „ir provinciālisms vai arī melošana. Jūs vienkārši

mēģiniet iespaidot sabiedrības viedokli.” Divus mēnešus vēlāk Einārs Repše, debatējot par uzticības izteikšanu ārlietu ministram Pabrikam, pārinterpretēja viņa teikto:

Vai tik tas nebija publiski pausts godājamā politologa Pabrika kunga viedoklis, ka sekot vai ņemt vērā tautas domas ir tāds kā provinciālisms? Bet lai nu paliek. Es saku, ka mēs šodien šeit neanalizējam kāda indivīda uzskatus, taču padomājiet, vai atsevišķos gadījumos šāds viedoklis, proti, ka nevajag ņemt vērā tautas viedokli, zināmā mērā nav arī politiskās partijas kredo. (2004. gada 21. jūlijs)

Telefonbalsošanu LTV raidījumā „Kas notiek Latvijā?” argumenta pastiprināšanas nolūkā minēja arī PCTVL: „trīs ceturtdaļas virtuālo respondentu jau nobalsoja pret Kalvīša valdību”.

Atsauce uz interaktīvo televīzijas raidījumu, telefonbalsojuma rezultātu precīzā citēšana, tā salīdzināšana ar referendumu ir maldīgi argumenti, kurus balsta iespaidīgo skaitļu izraisītās emocijas. Argumenti varētu panākt masu auditorijas, kas klausās Saimas debates radio, „pielipšanu” *ad populum* argumentam. Savukārt adresēts kolēģiem deputātiem tas sarežģī terminu precīzu lietošanu, ļaujot turpmāk arī politiskajiem oponentiem manipulēt ar šo argumentu.

Citēšu vēl vienu apmaiņu ar replikām. *Jaunā laika* vadītās valdības sniegto atbalstu ASV militārajai iejaukšanās Irākā deputāts Krišjānis Kariņš pamatoja arī ar to, ka Sadama Huseina diktatūra nerēķinās ar tautas viedokli (2003. gada 19. marts). Arvīds Ulme (ZZS) mainīja jēdziena lietošanas kontekstu, nonākot pie secinājuma, kas apgāž Kariņa teikto:

Mums te paziņoja, ka par režīmu saucams tas, kas neatbalsta jeb nerēķinās ar tautas viedokli. Es gribētu šeit parādīt 25 tūkstošus to cilvēku parakstu, kuri ir pret karu Irākā. Un, pēc aptaujām spriežot, 80% Latvijas iedzīvotāju ir pret karu Irākā.. Tā ka es tomēr aicinu rēķināties ar iedzīvotāju viedokli, ar sabiedrības viedokli!... Sagatavotais dokuments, manuprāt, ir zināmā mērā tikai provokācija un nerēķināšanās ar sabiedrības viedokli, un beigās mēs būsim tikai zaudētāji.

Arī PCTVL deputāts minēja, ka ASV prezidents Džordžs Bušs ignorē sabiedrības viedokli jautājumā par karaspēka izmantošanu.

Argumenta retorisko funkciju apliecina tas, ka Saeimas vairākums neņem vērā oponento kolēģu aizrādījumus uz sabiedrības viedokļa ignorēšanu un konsultāciju trūkumu, sagatavojot likumu projektus. Juris Sokolovskis (PCTVL) debatēs par grozījumiem Elektronisko sakaru likumā teica:

[V]isi mobilo sakaru operatori, fiksēto sakaru operatori un interneta provaideri būs spiesti par saviem līdzekļiem nopirkt, uzturēt un modernizēt visas tās iekārtas. Protams, tas varētu sadārdzināt pakalpojumus. ... Kādas konsultācijas notikušas, sagatavojot normatīvā akta projektu? Ar kurām nevalstiskajām organizācijām ir notikušas konsultācijas? Te rakstīts: “Konsultācijas nav veiktas.” ... Kāda ir šo nevalstisko organizāciju pozīcija? “Konsultācijas nav veiktas.” Kāds ir sabiedriskās domas viedoklis un kādi sabiedrības informēšanas pasākumi ir veikti? “Nav veikti.” ... Kāpēc mēs negribam konsultēties, teiksim, ar tiem uzņēmējiem, kurus skar šis likumprojekts? Kāpēc nevaram papētīt ārvalstu pieredzi? (2005. gada 5. maijā)

Sokolovska jautājumi palika bez atbildes, vairākumam balsojot par likumprojekta tālākvirzīšanu.

Aleksandrs Kiršteins (TP), iestājoties pret likumprojektu Par Latvijas Republikas valdības un Ķīnas Republikas (Taivānas) valdības līguma par savstarpēju investīciju veicināšanu un aizsargāšanu denonsēšanu, kritizēja Ārlietu ministrijas iesniegtos dokumentus:

[Dokumenti ir] absolūti nesagatavoti. Tur, piemēram, tādas sadaļās kā „Vai ir izpētīts sabiedrības viedoklis?“, „Konsultācijas ar nevalstiskām organizācijām” visur ir ierakstīts, ka nekas tāds nav darīts, jo nevienam tas neinteresē. (2004. gada 29. janvārī)

Konkrēti gadījumi skar vides aizsardzības jautājumus, taču arī šeit sabiedrības viedokļa pieminēšanai neseiko likumdošanas iniciatīva. Arvīds Ulme (ZZS), apspriežot grozījumus likumā Par ietekmes uz vidi novērtējumu, norādīja, ka sabiedrības līdzdalība objektu būvju apspriešanā tiek imitēta. „Sabiedrība it kā tiek formāli uzklusīta, bet pēc tam ir galaziņojums, un tur vairs sabiedrībai vārda nav” (2003. gada 19. jūnijs). Ulme atklājis pilsoniskas pasivitātes iemeslus. Pilsoņi atsakās no līdzdalības, jo augšupejošā informācija no iniciatīvas grupām netiek ņemta vērā, pieņemot gala lēmumu. Formāli likumdošana negarantē, ka paustais viedoklis būtu jāņem vērā, Ulme uzsvēra. PCTVL deputāts šajā pašā sēdē apelēja pie Eiropas Savienības likumdošanas, kas ir saistoša Latvijai: „Orhusas konvencij[ā] ... ir ierakstīts, ka mums obligāti ir jāņem vērā sabiedrības intereses un sabiedrības viedoklis.” Sēdē Saeimas deputāti neizvērsa diskusiju par to, kā no formālās prasības sabiedriskas apspriešanas varētu padarīt par ietekmīgu instrumentu lēmumu pieņemšanā. Trīs gadus vēlāk runājot par Pāvilstas kāpas aizsardzību, Leopolds Ozoliņš (ZZS) turpināja to pašu kritiku:

Vai Vides ministrijai nebūtu jāņem vērā sabiedrības viedoklis? Bez šaubām, tas nav jāņem vērā ne deputātiem, ne Vides ministrijai, jo (citēju) [Vides aizsardzības likumu]: „Sabiedrībai ir tiesības sniegt priekšlikumus un izteikt viedokli...” Te nav kaut kādas konkrētas norādes, kam būtu tālāk jāizskata šis sabiedrības viedoklis un jāpieņem galīgais lēmums. (2006. gada 2. novembris)

6. tabula. Pilsoniskas sabiedrības aktori.

Partija	Arodiedrī*	Asociācij*	Biedrīb*	Interesu grup*	Nevalstisk* organizāc*	Pilsonisk* sabiedrīb*	Sabiedrisk* organizāc*	Nevalstisk* sektor*	Kopā
ZZS	4	2	4		34 ^A	7	13	2	66
TSP	23	12	9		1	2	17		64
TP	20	34	16		11		55		136
TB/LNNK	16	6	10		2	1	4		39
PCTVL	66	17	17		15		40	1	156
LSP	1		3		1	2	18		25
LPP	14	5	12	2	6		21	1	61
JL	17	8	15		14	6	15	4	79
Kopā	161	84	86	2	84	18	183	8	

^A Tajā skaitā 28 reizes Ūdres runā.

Tagad analizēšu deputātu izteikumus par pilsoniskās sabiedrības aktoriem (6. tabula). Nevalstiskās organizācijas ir pieminētas kā *ad populum* arguments, balstot politiski nebūtiskas iniciatīvas, piemēram, ZZS ieteica ieviest Jūras svētkus, LPP pamatoja ģimenes dienas noteikšanu

par atzīmējamo. *Jaunajam laikam* atrodies opozīcijā atsauce uz nevalstiskajām organizācijām ir demokrātiskās procedūras ievērošanas retorisks rādītājs. Kopumā partija jēdzienu lietoja 14 reižu un visvairāk – četras reizes – kritizējot valdošā vairākuma likumdošanas iniciatīvas uz tā pamata, ka nebija notikušas konsultācijas ar NVO. *Jaunā laika* diskursā NVO nav konkrēts aktors. Parasti runa ir par tā neesamību, ignorēšanu no valdošās koalīcijas puses, bet pati frakcija neatsaucas uz NVO iniciatīvām un nepiedāvā tās kolēģu apspriešanai. Aktīvā darītāja lomā NVO bija minētas trīs reizes: „sieviešu nevalstiska organizācija lūdz līdzekļus” un Ministru prezidenta biroja vadītāja Jurgā Liepnieka dibinātā nevalstiskā organizācija *Par vārda brīvību* ir saistīta ar Tautas partiju.

LPP sešu lietojumu klāstā ir viens gadījums, kad aktīvs aktors ir sieviešu NVO, kas izstrādāja grozījumus kriminālā likumā par sutenerismu. Citos gadījumos tas ir negatīvs spēks. Jānis Šmits nosauca vārdā visas šādas organizācijas:

Brēku ir sacēlušī tieši tie mediji, kas jau vairāku gadu garumā mēģina iepludināt Latvijā mums pilnīgi nepieņemamas un svešas vērtības. Šie mediji un šīs nevalstiskās organizācijas, kas ārēji gan izskatās tik dažādas (piemēram, avīze „Diena”, sabiedriskās politikas centrs „Providus”, „Delna”, „Politika. lv”, geju un lesbiešu organizācija „Mozaīka”), ir tie, kas to dara! Šīs ārēji dažādās organizācijas patiesībā apvieno tikai viena lieta - proti, svešzemju miljonāra dāsni piešķirtā nauda, ko tās tik ākli cenšas atstrādāt, ieviešot tā saucamo „atklātās sabiedrības principu”. (2006. gada 7. septembris)

Neatbilstošas vai notikušās konsultācijas ar NVO ar arguments gadījumos, kas skar lēmumus par indivīdu aprūpi. Runa ir par likumdošanu medicīnas, izglītības, sporta jomās, kā arī palīdzības sniegšanu represētajiem, invalīdiem, pensionāriem un bērniem.

Tāpat kā „sabiedrības viedoklis” jēdziens „sabiedrības līdzdalība” pilda runas izskaistināšanas funkciju. Saeimas deputāti to lietoja 14 reižu nekonkrēti, lai balstītu savu vai apgāztu oponenta rīcību. *Jaunais laiks* runāja par sabiedrības līdzdalību tiesu izpildītāju institūta sakārtošanā un kāda projekta uzraudzībā Nacionālās kultūras padomes ietvaros, tomēr deputāti nav pakavējušies pie instrumentiem, kas līdzdalību padarītu par iespējamu un liktu lēmumu pieņēmējiem ievērot sabiedrības viedokli. Esot opozīcijā, Tautas partija savukārt kritizēja *Jauno laiku*: demokrātija ir arī sabiedrības līdzdalība, bet *Jaunā laika* valdība izslēdz no līdzdarbības dažādās dzīves norisēs sabiedrību; sabiedrības līdzdalības iespēja ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta fonda starpniecību ir liegta; daudzās valstīs sabiedrības līdzdalība lielajos projektos ir nepieciešama.

Par būtiskām līdzdalības problēmām runāja PCTVL un ZZS deputāti. Vērtējot Tiesu iekārtas likumprojektu, Vladimirs Buzajevs norādīja uz sabiedrības līdzdalības principa deklarēšanas retorisko funkciju. Ja par tiesas piesēdētājiem var būt tikai pilsoņi, tad šīs institūts nevarēs garantēt aktīvu sabiedrības līdzdalību tiesas spriešanā, jo 400 tūkstošiem nepilsoņu piekļuve šādai līdzdalībai ir liegta, pauda Buzajevs (2006. gada 2. novembris).

ZZS akcentēja sabiedrības līdzdalības nozīmi ekoloģijas jautājumos. Leopolds Ozoliņš, balstoties sava pieredzē Jūrmalas domē, stāstīja, ka sabiedrības apspriešanas ir manipulējamas. Viņš skaidroja, ka būvniecības projektu apspriešanā parasti piedalās tikai tieši ieinteresētās un iesaistītās personas, bet iedzīvotāju aktivitāte ir zema. Tāpēc „jo vairāk būs sabiedrības līdzdalības un klātbūtnes dažādu jautājumu apspriešanā, kuri ir saistīti ar ietekmi uz vidi, jo tas būs labāk” (2003. gada 19. jūnijā). Arvīds Ulme (ZZS) šajā sēdē apgalvojis, ka sabiedrības līdzdalība ir apdraudēta, tā praktiski netiek ņemta vērā, tiek imitēta. „Sabiedrība it kā tiek formāli uzklausīta, bet pēc tam ir galaziņojums, un tur vairs sabiedrībai vārda nav... Un tā ar katru reizi kļūst arvien grūtāk piedabūt cilvēkus kaut ko apspriest, jo viņi saka: “Tie jau tik un tā izdarīs pa savam.””

Pilsoniskās sabiedrības jēdziens arī nebija debatēts Saeimā. Termina lietošanas gadījumi vedina uz domu, ka deputātiem nav izpratnes par šī fenomena praktiskajām izpausmēm. Likumdevēji operē ar sarežģītām definīcijām, šādi palielinot argumenta svaru.

Otrs arguments, par kuru es, analizējot komisijas lēmumu, daudz domāju, ir tāds. Mēs bieži runājam par pilsonisku sabiedrību. Pilsoniskas sabiedrības pamatā ir aktīvs pilsoņu kopums, kur valsts politiskā vara uztraucas un mudina cilvēkus iesaistīties sabiedriskajos un politiskajos procesos... (Edgars Jaunups, 2004. gada 21. oktobris)

Biedrības visbiežāk ir pieminētas likuma nosaukumā (16 reizēs). Otrajā termina lietojuma grupā ir izteikumi, kuros biedrības ir finanšu lūdzēji (piemēram, lūgums piešķirt naudu Latviešu biedrības deju kolektīvam tērpu iegādei). Visbiežāk tās ir organizācijas, kas aprūpē cilvēkus: 12 reizu bija pieminētas Invalīdu, Neredzīgo, Nedzirdīgo biedrību finansējums un rīkotie pasākumi. Apelācija pie līdzjutības tiek izmantota retoriski kā arguments *ad misericordiam*: „Uzklausot daudzo pacientu un invalīdu biedrību protestus... aicinu nebalsot par tautas iznīcināšanu, bet nodot šo budžeta projektu atpakaļ pārstrādāšanai” (Circene, 2004. gada 28. oktobris).

Biedrības tiek pretstatītas cita citai ideoloģiskajā laukā. Desmit reizu bija pieminēta Latvijas Nacionālo karavīru biedrība, kurai Saeima piešķīra finansējumu. Kreisā flanga „krievvalodīgo” frakcijas tai pretstatīja to biedrību vajadzības, kas apvieno no nacisma cietušos cilvēkus (5 gadījumi). Vēl vārds „biedrības” parādās atsaucēs uz Latviešu biedrības namu vai telpām (5) un minoritāšu kultūras biedrībām (7).

Kā konkrētie aktori publiskajā politiskajā sfērā bija nosaukti Juristu biedrība un Farmācijas biedrība – tās bieži minēja TSP un PCTVL. Šīs opozīcijas frakcijas septiņas reizes atsaucās uz Juristu biedrības paziņojumu pret Latvijas iesaistīšanos ASV militārajā operācijā Irākā, bet PCTVL kritizēja grozījumus Farmācijas likumā par Farmaceitu biedrības protekcionismu.

4. Sabiedrība: sadrumstalota un dezorganizēta

Kā aktīvie darītāji pilsoniskās sabiedrības aktori ir minēti sociālās aprūpes (cilvēki ar īpašām vajadzībām, bērnu un ģimenes lietas) vai kultūras tematikā. Pilsoniskā sabiedrība tiek nostumta privātajā sfērā: tai ir jāuzņemas daļa no valsts paternālo funkciju sloga, nodrošinot indivīdu vajadzības pēc savstarpējās izpalīdzības un brīvā laika organizēšanas. Šeit ir aktualizējamās nesociālās identitātes, kolektīvās rīcības centienus balstot tradicionālajā kaimiņattiecību savstarpējās izpalīdzības ētikā. Deputāti izvairās no debatēm tad, kad indivīdi aktualizē sociālās identitātes, lai publiski formulētu un aizstāvētu savas kopīgas intereses, kuru ievērošana prasītu dažādu interešu grupu rīcības saskaņošanu valsts politikas ietvaros. Astotās leģislatūras darbības laikā šo gadījumu vidū ir minami liberālās ideoloģijas organizāciju izteiktā kritika par valdošās koalīcijas darbu un krievvalodīgo organizāciju protesti pret vidējās izglītības valodas reformu. Parlaments nebija gatavs piešķirt organizētiem indivīdiem tiesības piedalīties politikas veidošanā kā pilsoņiem. Politiskajā diskursā ir redzams, ka valsts varas pārstāvjiem, kuriem vēlētāji ir deleģējuši pārstāvniecības tiesības, ir bažas par indivīdu nespēju pakārtot savas privāntereses lielākas grupas interesēm, apvienoties un sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai. Politiskā elite uzņemas indivīdu rīcības sakārtotāja un pārraudzītāja pienākumus. Stefens Kalbergs saskata šeit luterānisma uzturētā sociālā modeļa ietekmi uz moderno politiku. Kā piemēru viņš min Prūsiju:

A rigid feudal and then bureaucratic domination, comprehensive laws, feudal and then quasi-feudal formal conventions, power, status hierarchies, and the a-ethical patterned action that results when persons in similar situations act in a sheer means-end rational and calculating fashion on behalf of material interests comprised the major bases for patterned action in the German public sphere. (Kalberg 1987)

Latviešu politiskajā diskursā uz šādu politikas izpratni norāda jēdzienu „tauta” un „sabiedrība” lietošanas konteksti. Tulkojot socioloģijas valodā, „tauta” apzīmē tādu cilvēku kopumu, kurus saliedē tradīcija un autoritāte – Emīla Dirkeima definīcijā tā ir mehāniskā solidaritāte. Savukārt jēdziens „sabiedrība” atbilst modernitātes laikmeta organiskai solidaritātei, kuras pamatā ir sociālais kontrakts. Politiskā elite izprot sociālā kontrakta trūkumu sabiedrībā un tāpēc meklē saskaņu mehāniskajā solidaritātē, kuras epifenomens ir tauta. Atgādināšu kā Dirkeims raksturo divus solidaritātes modeļus (Durkheim 1978).

Mehānisko solidaritāti veido mazas, homogenās cilvēku grupas, kuru locekļi ir maz vai vispār nav specializējušies kādu noteiktu darba funkciju veikšanā. Būdami mehāniski aizvietojami, viņi var eksistēt neatkarīgi cits no cita. Sociālo saikni ar citiem nodrošina tradīcija, pienākums un jūtas. Tiesiska sistēma balstās represīvajās sankcijās, kuras kalpo tradicionālo vērtību

apstiprināšanai. Tā kā kopienā dominē tikai dažas kopīgas vērtības, tā ir masveidā mobilizējama. Mehāniskajā solidaritātē ir maz individuālo brīvību, bet personas statusu nosaka radniecības saites.

Organiskā solidaritāte ir raksturīga lielākām iedzīvotāju grupām. Pastāvot sarežģītam darba dalījumam, indivīdi ir atkarīgi cits no cita, jo katram atsevišķi nav pa spēkam saimnieciskās darbības veikšana. Savstarpējā atkarība spēlē svarīgu lomu sociālo saišu attīstībā, kuras aizvieto tādas tradicionālo saites, kas ir balstītas radniecībā, reliģijā vai kopīgajās vērtībās. Organiskā solidaritāte nodrošina vairāk individuālās brīvības, personas statusu nosaka viņa nodarbe nevis radniecības saites. Tiesiskā sistēma balstās restitūcijas sankcijās – sociālais pāridarījums tiek labots, atjaunojot iepriekšējo lietu stāvokli. Dirkeima socioloģiskā paradigma skaidro, kāpēc politiskās elites diskursā pilsoniskā sabiedrība spēlē minimālu vai negatīvu lomu. Saskatot sociālās saliedētības ideālu mehāniskajā solidaritātē, politiķi noraida sabiedrības heterogēno dabu, savukārt homogēnā ideālā kopienā nav vietas nevalstiskajām organizācijām, kas paustu atšķirīgās intereses.

Pamats bažām par solidaritātes trūkumu ir, jo arī neelites diskursā izskan prasība pēc pārraudzības no stingrās autoritātes puses. Kā piemēru citēšu Radio Nord darbinieka Ralfa Robežnieka²¹ rakstu ziņu portālā *delfi.lv*. Viņaprāt sabiedrība un tirgus darbojas pilnīgi stihiski, virzoties uz pašiznīcināšanos. Tikai un vienīgi valsts vara spēj ieviest un uzturēt sociālo kārtību. Tāpēc valsts masu mediju – Robežnieks raksta par Latvijas Radio un Latvijas Televīziju – galvenais pienākums ir

līdzšinējās nezināšanas un jucekļa vietā [dot] mūsu attīstībai, mūsu progresam, mūsu izdzīvošanaiderīgu normu. Valsts MIL jāparedz sava atbildība par to, kas valstī notiek, apzinoties, ka nekā nedarīšana..., cilvēku apziņas un rīcības neveidošana ir atteikšanās no valsts attīstības. Brīvā tirgus, tirdzniecības kompāniju un privātie MIL vadās pēc cita principa – maksimālas peļņas. Cenšanos pēc peļņas šīm organizācijām nevar liegt, jo konkurences apstākļos ir nepieciešams neveiksmīgākā, mazāk spējīgā izdzīvošanas apdraudējums. Būtiskā atšķirība starp valsts un brīvā tirgus MIL ir tā, ka rūpēšanās par valsts iedzīvotāju progresu un attīstību (palīdzēšana, brīdināšana par to, kas tirgus piedāvājumā ir saņēmējam kaitīgs, rūpes par saņēmēja emocionālo, garīgo, ētisko attīstību) ir pirmo galvenais pienākums, bet otrie to ievēro tikai par tik, par cik tas der reklāmai, vai neievēro nemaz.

Arī akadēmiskais diskurss izvairās operēt tikai ar zinātniskiem konceptiem, pieprasot no valsts varas normu definīciju. Runājot par valsts valodas pareizrakstību, LZA Terminoloģijas komisijas loceklis Eduards Cauna dod priekšroku birokrātiskai demagoģijai.

Bet kā tad vispār ir ar "literārās valodas normām"? Kur tās var atrast? Saskaņā ar Valsts valodas likuma 23. pantu, "latviešu literārās valodas normas apstiprina Ministru kabinets". Tomēr nav ziņu, ka Ministru kabinets būtu apstiprinājis latviešu valodas alfabētu vai spriedis par "simfōnijas" un "mažōra" pareizrakstību. Pēdējoreiz alfabēts apstiprināts pirms vairāk nekā 60 gadiem (1946. gadā) ar LPSR valdības dekrētu, un [domas dalās](#), vai tas oficiāli vēl ir spēkā. Pirms pāris gadiem Latviešu valodas ekspertu komisija par alfabētu sprieda vēlreiz, bet Ministru kabinets nekādu lēmumu nav pieņēmis.²²

²¹ Robežnieks, R. (2006) "Par masu informācijas līdzekļiem (MIL)", *delfi.lv*, 22. sept. URL: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/article.php?id=15576967>

²² Cauna, E. (2007) "Vai arī presi sagaida valodas represijas?", *delfi.lv* 12. okt., URL: <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/article.php?id=19187107>

Sociālantropologs Roberts Ķīlis komentēja, ka latviešiem ir raksturīgi pieprasīt visu regulēt birokratiskajā ceļā, formulējot detalizētas instrukcijas. Problēmas tiek atrisinātas, rakstot jaunus likumus.²³ Valsts prezidents Valdis Zatlers, piemēram, uzskata, ka izglītības problēmas var atrisināt, norādot katram darbiniekam viņa vietu struktūrā.

Problēma ir tā, ka izglītības sistēmas analīze kā tāda ir tikai tagad sākusies. Mums ir Pasaules bankas pētījums, kas norāda, kur ir vājās vietas izglītības sistēmā, mums ir Valsts kontroles atzinums, kurš būs par vājajām vietām izglītības sistēmā un tad ir būtiski sistēmu sakārtot, lai šajā te izglītības sistēmā katrs zinātu – skolotājs, skolnieks, vecāki, ministrijas ierēdnis, pats ministrs un politiķi, kā viņa darbojas.²⁴

No Zatlera teiktā izriet, ka skolotāji nespēj saprast izglītības sistēmas darbību – viņiem ir jāpilda skaidras instrukcijas. Tikai nav saprotams, kurš instrukcijas pieņems, ja pat ministrijas ierēdņi un ministrs nezina, kā strādā viņu pārvaldītā sistēma.

Socioloģiskā aptauja noskaidroja, ka izglītības problēma ir gluži pretēja – tā neiemāca patstāvību, uzņēmību un atbildību. Sabiedrībā pilsoņiem trūkst pašorganizēšanās prasmju, tāpēc kārtības ieviešana ir sagaidāma no autoritatīvā līdera. Aptaujātie atzinušies, ka skolās nemāca domāt kritiski, analizēt. Pilsoņi reti veido savu viedokli, uzzinot un analizējot informāciju no dažādiem avotiem, bet labprātāk paklausa autoritātes; viņiem trūkst prasmju sazināties ar citiem kopienas locekļiem, savukārt apkārtējie negatīvi vērtē citu cilvēku sociālo iniciatīvu: “ērtāk ir palikt malā un pēc tam kritizēt, nevis uzņemties atbildību.”²⁵

Citētais Valsts prezidenta priekšlikums, kā arī šeit pētamais likumdevēja diskurss iekonservē situāciju, veltot daudz pūļu sociālās dzīves vertikālai organizācijai un kontrolei. Valsts pārvaldes institūcijas neveicina sociālo apakšsistēmu autonomizēšanos un pašorganizēšanos. Par šādiem uzskatiem politiskajā elitē ļauj spriest vārdu „tauta” un „sabiedrība” lietojums deputātu runās. Valsts vadītāju runu diskursa analīze parādīja, ka dažos lietojumos vārdi ir pretstatīti cits citam: „tauta” ir ideālās saliedētības paraugs, kamēr „sabiedrība” apzīmē deformētu cilvēku kopienu (Kruk 2007). Saeimas stenogrammās tādi vārdi, kā „invalīds”, „krievvalodīgais” biežāk parādās konteksta ar vārdu „sabiedrība”, bet ne „tauta”. Juris Dobelis tā konceptualizē Latvijas sabiedrību:

Ir taisnība, ka sabiedrība ir mainījusies, Čileviča kungs! Pēc okupācijas Latvijā sasūfija simtiem tūkstošu civilokupantu. Protams, viņi mainīja sabiedrību. Kā gan citādi? Dabīgi, šie iesūtītie cilvēki nav nekādi Latvijas patrioti, un no viņiem nav nekāds īpašs patriotisms jāgaida. (2003. gada 6. februārī)

Sabiedrība ir kontaminēta un to nedrīkst uztvert kā pilntiesīgu politisko aktoru, savukārt neskārta palika etniskā tauta un politiskajā diskursā deputāti tai piešķir lielāku nozīmi. Saeimas priekšsēdētājs

²³ Ķīlis, R. (2000) “Cilvēks ir manipulāciju objekts”, *Diena* 29. dec.

²⁴ Delfi.lv (2007) “Zatlers nav apmierināts ne ar VM darbu *pateicību* jautājumā, ne IZM darbu”, *delfi.lv*, 15 okt.

²⁵ Vilka, I., A. Strupišs un I. Indāns (2004) *Pilsoniskās sabiedrības attīstība Latvijā: situācijas analīze*. Rīga: Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts. Lpp. 7.

Indulis Emsis svētku uzrunu beidza ar vārdiem, kas pretstatījumā parāda atšķirīgu attieksmi pret sabiedrību un tautu:

Mēs esam vienojušies ilgām kopējam darbam, lai nopelnītu sabiedrības uzticību ar padarīto un paliekošo. Es ticu, ka pavisam drīz šīs Saeimas uzņēmība un neatlaidība tiks gandarīta ar augstāko balvu – tautas atzinību.
(Mans izcēlums)

Lielākais, ko politiķi var sagaidīt no sabiedrības ir uzticība, kamēr augstāku balvu – atzinību – spēj dot tikai tauta.

Nedaudz pakavēšos pie skaidrojošo vārdnīcu definīcijām. Jaunākā *Latviešu valodas vārdnīca* (2006) izšķir četras vārda „tauta” konotācijas:

1. Vēsturiski izveidojusies cilvēku kopība – nācija, tautība, radniecīgu cilšu grupa, kam ir, piemēram, kopīga valoda, teritorija, kopīgas psiholoģiskas īpašības.
2. Iedzīvotāju kopums (kādā valstī, zemē, teritorijā).
3. Cilvēku kopums (kādā zemē, valstī, teritorijā), kurā ietilpst viena vai vairākas sociālas vai etniskas grupas, slāņi, tautības; daudzu cilvēku kopums.
4. dsk. Folkl. – cita novada, citas dzimtas cilvēki; sveši ļaudis; arī precinieki.

LU Matemātikas un informātikas institūta *Latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcas* internetā šķirkļis ir konkrētāks:²⁶

1. Nācija, tautība, radniecīgu cilšu grupa. *Latviešu tauta, krievu tauta.*
2. Kādas valsts iedzīvotāji kopumā. *Tautas izglītība. Tautas skaitīšana.*
3. Vienkāršo darba cilvēku masas. *Tautas ārstniecība.*
4. Folklorā - sveši ļaudis, precinieki. dsk. tautas.

Vārda „sabiedrība” konotācijas abās vārdnīcās ir līdzīgas:

1. Cilvēku kopums, ko saista noteiktam vēsturiskās attīstības posmam raksturīgais ražošanas veids un ražošanas attiecības. *Pilsoniska sabiedrība. Sabiedrības slāņi. Sabiedrības noslāņošanās.*
2. Noteikts cilvēku kopums, ko saista sadzīves attiecības, izcelšanās, sabiedriskais stāvoklis u.tml.; aprindas. *Ievest jauni sabiedrībā. Saņemt sabiedrības nosodījumu. Mākslinieku sabiedrība. Labākā sabiedrība. novec. Mīlēt sabiedrību un jautrību. Jautra sabiedrība. Meiteņu sabiedrība.*
3. Atrašanās kopā ar kādu, kāda (cilvēka) klātbūtne. *Meklēt draudzenes sabiedrību. Atbrīvoties no kāda cilvēka sabiedrības.*
4. Apvienība, organizācija. *Akciju sabiedrība. Paju sabiedrība.*

²⁶ URL: <http://www.ailab.lv/Vardnica/>

Komentēšu „sabiedrības” konotācijas, sākot vispirms ar otro. Tā izceļ sabiedrības fragmentāro raksturu, neparedzot sociālās saiknes esamību. Dažādie cilvēki ir saistīti tikai *sadzīvē* – šo aspektu pasvītro arī politiķi, kad runā par NVO kā aprūpes (invalidu, daudz bērnu ģimeņu nodibinājumi) vai izklaides (minoritāšu kultūru nodibinājumi) funkciju veicējiem. Izcelšanās faktors paredz emocionālo saikni, bet stāvoklis rada mantiskas, prestiža, varas barjeras dažādu cilvēku mijiedarbībai – tāpat tas arī mazina starpgrupu saliedētības iespējamību. Trešajā skaidrojumā ir saredzamas pasīvas nejaušas publikas iezīmes, bet ceturtajā ir runa par kādu konkrētu institūciju.²⁷

Daudz sarežģītāk ir ar pirmo nozīmi, kas ir piedzīvojusi interesantu transformāciju mainoties Latvijas politikajai iekārtai. Paturot 1987. gadā publicētās vārdnīcas marksistisko definīciju, kuras pamatā ir *ražošanas* veids un attiecības, 2006. gadā valodnieki ir atteikušies tikai no komunistiskai ideoloģijai raksturīgiem piemēriem: „komunistiskā sabiedrība”, „kapitalistiskā sabiedrība”, „šķiru sabiedrība”. To vietā tagad ir „pilsoniskā sabiedrība”, taču šādu piemēru nevar pamatot ar ekonomiski reducēto definīciju, kura ļauj runāt par feodālo vai kapitālistisko sabiedrību, bet neparedz pilsoniskās sabiedrības iespējamību. Krievu valodas vārdnīca 1982. gadā arī izcēla kopīgus konkrēti vēsturiskos *materiālās* dzīves apstākļus kā faktoru, kas cilvēkus vieno sabiedrībā (*Словарь* 1982). Mūsdienu krievu valodnieki atsakās no ekonomiska redukcionisma, runājot plašāk par „kopīgiem konkrēti vēsturiskiem dzīves apstākļiem” kā vienojošo faktoru (Тихонов 2001) vai par „konkrēti vēsturiski noteiktām attiecībām citam pret citu un pret apkārtejo pasauli” (Лопатин, Лопатина 2007). Krievu filozofijas enciklopēdijā par sabiedrību lasām: „cilvēku visu mijdarbības veidu un biedrošanās formu kopums, kuros izpaužas viņu vispusīga atkarība citam no cita” (*Новая философская энциклопедия* 2001).

Palūkosimies uz attiecīgā vārda etimoloģiju romāņu un angļu valodās – *società*, *société*, *society* – un tā mūsdienīgām konotācijām. Latīņu vārds *socius* ar apzīmējis kompanjonu (iespējams kara laikā), sabiedroto. Atvasinātā vārda *societas* nozīmes ir „kompānija”, „asociācija”, „aliance”. Senā konotācija paredz kontraktuālās, brīvprātīgās līdzdalības attiecības starp cilvēkiem. Itāliešu valodā vārds *soziedade* pirmo reizi bija lietots 14. gadsimta sākumā: „cilvēku grupa, kas ir veidota ar mērķi attīstīt indivīdu sadarbību, un ko raksturo īpašas hierarhisko attiecību struktūras”.

Sadarbība un organizētība – šīs konotācijas izceļ mūsdienu skaidrojošās vārdnīcas. *Grande dizionario italiano dell'uso* (1999): „Personu grupa, kuras organizēšanās pamatā ir strukturēts attiecību kopums, kuru skata no antropoloģisko, kultūras, ekonomisko, politisko u.c. kritēriju

²⁷ Kad Indulis Emsis pielīdzināja pilsoniskās sabiedrības politiskās aktivitātes lobēšanai, viņā reducēja sabiedrības jēdzienu līdz šim pēdējam skaidrojumam.

viedokļa, vai attiecībā pret kādu teritoriju vai laikmetu.”²⁸ *Le Grand Robert de la langue française* (1985) dod šādu interpretāciju: „Indivīdu kopums, kuru vidū pastāv ilgstošas un organizētās attiecības, visbiežāk iedibinātas insitūcijās un garantētas ar sankcijām; cilvēku vide pretstatā indivīdiem; vides spēku kopums, kas iedarbojas uz indivīdiem.”²⁹ *Oxford English Dictionary* (2002) izceļ indivīdu savstarpīgumu, organizētību: „Ieražu sistēma un organizācija, ko kāds kopums (īpaši cilvēku) pieņem harmoniskai un mijdarbīgai līdzpastāvēšanai vai savstarpējam labumam, aizsardzībai utt... Cilvēku kopums, kas dzīvo kopā daudz maz sakārtotā kopienā.”³⁰ *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (2004) sabiedrību skaidro tā: „Ilgstoša un sadarbojušos sociālā grupa, kuras locekļi ir izveidojuši attiecību sakārtotos modeļus, mijiedarbojoties cits ar citu. Kopiena, nācija vai plašs cilvēku grupējums, kam ir kopīgas tradīcijas, institūcijas un kolektīvās nodarbošanās un intereses.”³¹

Mūsdienu latviešu skaidrojošajās vārdnīcās modernitātei atbilstošu definīciju neatrodam. Miķelis Ašmanis (1999) un Artis Pabriks (2006) savās politoloģijas terminu vārdnīcās sabiedrību vispār nedefinē. Modernās interpretācijas pazīmes ir sastopamas padomju *Latviešu literārās valodas vārdnīcā* (sēj. 7₁ ir publicēts 1989. gadā): „1. Augstākā cilvēku attiecību attīstības pakāpe, kas izpaužas atsevišķu cilvēku mijiedarbībā, to grupu, organizāciju u.tml. funkcionēšanā un attīstībā; vēsturiski konkrēta cilvēku kopība”. Definīcija paredz iespēju runāt Dirkeima socioloģijas terminos. Ignorējot jēdziena „augstākā pakāpe” vērtējošo konotāciju, tā norāda uz orgānisko solidaritāti, kad cilvēki mijiedarbībā veido (un ir spiesti to darīt) grupas. Savrupiem indivīdiem iekļaujoties dažādos kolektīvos, rodas daudzveidīgās afiliācijas, kuras ļauj runāt par augstu savstarpējās atkarības pakāpi, un tas ir solis uz kontraktuālajām attiecībām starp indivīdiem.

Vārdu „sabiedrība” un „tauta” interpretācijas mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā atspoguļo latviešu kultūrā dominējošo izpratni par šiem fenomeniem. Sociālo saliedētību konotē tikai vārds „tauta”, bet „sabiedrība” ir fragmentēto savrupu grupu vienkārša summa. Tādas lietojuma likumsakarības ir atrodamas arī politiskajā diskursā Saeimas stenogrammās.

„Tauta” deputātu lietojumā ir polisēmisks vārds, kas apzīmē:

²⁸ Gruppo di persone organizzate in base a un insieme strutturato di rapporti, considerato in base a criteri antropologici, culturali, economici, politici ecc, o in relazione a un territorio o a un'epoca.

²⁹ Ensemble des individus entre lesquels existent des rapports durables et organisés, le plus souvent établis en institutions et garantis par des sanctions, milieu humain par rapport aux individus, ensemble de forces du milieu agissant sur les individus.

³⁰ The system of customs and organization adopted by a body of (esp. human) individuals for harmonious and interactive coexistence or for mutual benefit, defence, etc... The aggregate of people living together in a more or less ordered community.

³¹ An enduring and cooperating social group whose members have developed organized patterns of relationships through interaction with one another. A community, a nation, or broad grouping of people having common traditions, institutions, and collective activities and interests.

1. etnisku grupu (latviešu tauta, čečenu tauta) un šīs grupas atribūtus (tautas pasakas, tautas dziesmas). Sintagmām ar šo vārdu ir poetizētās konotācijas (tautas spīts, mīlēt tautu, tautas ciešanas),
2. valsts iedzīvotājus, vēlētājus (Širaks nav spējis pārliecināt savu tautu, tautas mandāts, tautas nobalsošana),
3. daudz cilvēku, masas (populārs tautā, skaidrot tautai, tautā runā),
4. vienkāršos ļaudis (tautu ieogrūda nabadzībā, runājot tautas valodā).

Stenogrammās vārds „tauta” biežāk ir sastopams nominatīvā (7. tab.): teikumā ar lielāku varbūtību tauta ir darošais vai novērtējamais (konstrukcijas „tauta ir...”) subjekts. Valsts prezidentu un Saeimas priekšsēdētāju runās tauta ir augstākā vērtība, bet ne kolektīvs darītājs (Kruk 2007). Poetizētā tauta ir statisks veidojums ar tai piemītošām stabilām rakstura īpašībām, kamēr reālā dzīvē risinās sabiedrībā, tāpēc vārds „tauta” retāk nekā „sabiedrība” ir lietots lokatīvā: diskusijas notiek sabiedrībā, invalīdi un cittautieši jāintegrē sabiedrībā, homoseksualitāte izplatās sabiedrībā, demokrātiskajā sabiedrībā nav pieņemts kaut ko darīt. Lietvārdi ģenitīvā iekļaujas nominālajās sintagmās, kas var liecināt par sabiedrības un tautas īpašībām. 8. tabulā ir apkopotī vārdi, kas biežāk parādās pa labi no vārdformām „tautas” un „sabiedrības” (ja vārds bija lietots vairākās gramatiskās formās, tad tas ir minēts vienā formā; kontekstuāli sinonimiskie vārdi ir skaitīti kopā).

7. tabula. Vārdu „tauta” un „sabiedrība” lietojumi locījumos.

	JL	LPP	LSP	PCTVL	TB/LNNK	TP	TSP	ZZS	Kopā	%
Tauta	50	20	18	50	69	23	25	12	269	20
Tautas ^A	110	67	4	153	136	61	48	40	619	45
Tautai	22	22	6	40	48	17	14	11	180	13
Tautu	26	13	6	44	40	21	11	15	176	13
Tautā	11	6		2	9	2	4	4	38	3
Tauta!	1				1				2	<1
Tautas (dsk)	1	4	1	5	1	4		3	19	1
Tautu (dsk)	7	5		10	7	7	4		40	3
Tautām	3		1	4	2	3		5	18	1
Tautās		2				1			3	<1
Kopā	231	139	36	308	313	139	106	90	1362	100

	JL	LPP	LSP	PCTVL	TB/LNNK	TP	TSP	ZZS	Kopā	%
Sabiedrība ^B	54	28	2	24	57	60	25	33	283	15
Sabiedrības ^C	179	70	10	167	86	85	62	61	720	39
Sabiedrībai	69	32	1	18	44	44	15	30	253	14
Sabiedrību	50	36	1	18	58	40	23	27	255	14
Sabiedrībā	48	46		57	59	43	36	25	314	17
Sabiedrībām						1			1	<1
Sabiedrību (dsk)	2					1			3	<1
Kopā	402	212	14	284	304	274	161	176	1828	100

^A Statistikā nav iekļauti organizāciju nosaukumi: Tautas partija, Tautas saskaņas partija un Latvijas Tautas fronte.

^B T.sk. „akciju sabiedrība” visos locījumos 97 reizes.

^C T.sk Īpašo uzdevumu ministra (ministrs) sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta (ĪUMSILS) nosaukums 43 reizes.

8. tabula. Sintagmas ar ģenitīvu.

Sabiedrības +	Tautas +
171 integrācija	884 [Tautas] partija
64 daļa, slāņi, grupas	157 [Tautas] saskaņas [partija]
61 intereses, viedoklis	73 ie/vēlētie, priekšstāvji, kalpi, pārstāvji, deputāti
17 uzmanība	52 nobalsošana
15 informēšana	51 [Latvijas] [Tautas] fronte
14 līdzdalība	48 intereses, viedoklis, griba
13 attīstība	37 labā, vārdā, priekšā
13 drošība	25 un
13 locekļi	21 ienaidnieki
12 "latvijas	18 daļa
12 un	11 vēsture
10 spiediena	10 balss
8 pārstāvis	9 labklājība
8 uzticība	8 dzīve
7 aktivitātes	8 valoda
7 sa/šķelšana, dezintegrācija	8 vara, izvēle
7 vienotība, saliedēšanās	8 līdzekļi, nauda
6 acīs	7 nākotne
6 vairākuma	6 upuri
6 Veselības	5 pasaka
5 dzīvē	5 pastāvēšana
5 iesaistīšana	5 tiesības
5 morālā	4 balsošana
5 priekšā	4 sports
4 atbalsta	4 svētki
4 Glābšanas	4 vai
4 labums	3 brīvības
3 attieksme	3 ir
3 biroja	3 paruna
3 iespējas	3 skolotājs
3 izpratnē	3 to
3 pamats	3 tradīcijas

Sabiedrība ir darbību saņēmējs: deputāti rūpējas par sabiedrības informēšanu, drošību, attīstību, veselību, glābšanu, iesaistīšanu. Savukārt Saeima var izjust uz sevis sabiedrības uzmanību, spiedienu, uzticību, atbalstu, attieksmi, kā arī novērot sabiedrības līdzdalību, aktivitātes, izpratni.

Par sabiedrību ir runāts kā par fragmentētu fenomenu – tā ir sašķelta daļās, slāņos, grupās. Attiecīgi kādam ir jārūpējas par pilnības stāvokļa restaurāciju: integrāciju, vienotību, saliedēšanos. Tauta savukārt kalpo par parlamentārās varas leģitimācijas argumentu: aizstāvot retoriska vairākuma viedokli, deputāti atgādina, ka viņi ir tautas ievēlētie / kalpi / priekšstāvji / pārstāvji. Parlamenta darbs notiek tautas priekšā / vārdā / labā. Tautai ir cēlas ciešanas – tai ir ienaidnieki, upuri; tai ir vēsture, dzīve, nākotne, pastāvēšana.

TB/LNNK diskurss veido pretstatījumu deputāti / tauta. Tauta ir deleģējusi varu deputātiem un ir viņu darba soģis (smejas, ņirgājas par deputātu darbu, saprot deputātu viltību, apsveic okupācijas deklarāciju). Frakcija apelē pie latviešu tautas, daudziem cilvēkiem un vienkāršiem ļaudīm. Sabiedrību tēvzemieši minēja 55 reizes (t.sk. 15 reizes “akciju sabiedrība”). Tā nav politiskais aktors, deputātu pilnvarotāja un viņu darbu vērtētāja. Atšķirībā no “tautas” šis lietvārds ir minēts ar negatīviem predikātiem. Piemēram, attiecībā uz reklāmu tautai ir veselīga uztvere (“tautai faktiski riebjas totālā reklāma”, Tabuns, 2006. gada 9. februāris), kamēr sabiedrība ir manipulējama (Dobelis, 2006. gada 28. septembris). Sabiedrība ir fragmentēta. “[Sabiedrība] ir sadalījusies divās daļās (latvieši un krievi). Kur ir plāns, kurā runāts par to, kā attīstīsies sabiedrība?” (Tabuns, 2006. gada 8. aprīlis); “sabiedrība pasaulē paliek arvien, piedošanu, stulbāka... Un līdz ar to Latvijā mums vajadzētu pamēģināt pievaldīt tos, kuri ālējas, un izmantot šīs iespējas, labojot arī Krimināllikumu” (Dobelis, 2005. gada 10. novembris); tai jāskaidro vēsturiskā patiesība, “jo Latvijas sabiedrība nav bijusi spējīga un diez vai būs spējīga skaidri novilkt zināmas robežšķirtnes” (Dobelis, 2004. gada 21. oktobris); neprot adekvāti vērtēt notiekošo “Mēs taču zinām, kāda ir mūsu sabiedrība, zinām šo bezjēdzību, to, kā bieži vien tiek vērtēti izteicieni un notikumi!” (Dobelis, 2003. gada 12. jūnijs).

Tā dēvētās slāvu elektorāta partijas pārformulē tautas jēdzienu, iekļaujot tajā visus iedzīvotājus. TSP pasvītro tautas teritoriālās nevis izcelsmes kopības definīciju: „Vienmēr Latvijas tautu veidoja dažādas etniskās izcelsmes cilvēki” (Boriss Cilevičs, 2004. gada 9. decembris). Toties “sabiedrība” var būt diferencēta, multi-etniska. Tautai ir piederīgi arī nepilsoņi – to lasām izteikumā par ES pilsoņu tiesībām vēlēties pašvaldības: „Savu tautu mēs nemīlam, bet ES cilvēkiem mēs dodam priekšrocības” (Jakovs Pliners, 2004. gada 23. septembris). Nikolaja Kabanova un Pētera Tabuna dialogā (2003. gads 16. oktobris) redzam, ka PCTVL iedzīvotāju sadalījumu pēc pilsonības principa uztver kā neleģitīmu.

Kabanovs: Latvijas Republikas Augstākā padome mākslīgi sadalīja mūsu tautu divās nevienlīdzīgās daļās – cilvēkos ar zilajām pilsoņa pasēm un tajos, kurus sauc par nēģeriem.

Tabuns: Redziet, kādas muļķības runā Kabanova kungs! Kādas absolūtas muļķības! To, ka Augstākā padome toreiz sadalīja tautu divās daļās. Kādas absolūtas muļķības! Tie patiešām bija cilvēki, kas piederēja Latvijai, latvieši un arī cittautieši, pilsoņi, un bija vēl otrie – bija okupācijas rezultātā šeit sabraukušie.

PCTVL atņēma vārdam „tauta” etnisko konotāciju arī vēsturiskajā kontekstā: tauta cietusi no Kārļa Ulmaņa režīma un nacistu okupācijas, padomju armija tautu izglāba no iznīcināšanas.³² Nebūdami latviešu etniskās tradīcijas mantotāji, frakcijas deputāti pārtver latviešu tradīcijas simboliku, piemēram, valodas klišeju: „Aicinu arī citus parlamentāriešus solidarizēties ar arodbiedrībām un būt kopā ar savu tautu un saviem vēlētājiem” (Andrejs Aleksejevs, 2005. gada 10. novembris); „Atzīsim savas kļūdas, būsime kopā ar savu tautu... un visīsākajos termiņos atsauksime mūsu puīšus [karavīrus] mājās [no Irākas]!” (Pliners, 2004. gada 19. maijs). Iekļaujot nacionālromantisko simbolu kreisajā politiskajā diskursā tiek apgāzts labējais nacionālistiskais. Šajā izteikumā ir runa par nepieciešamību palielināt skolotāju algas: „Iedomājieties! Vai ciena savu tautu tie, kuri neciena tautas skolotāju?” (Pliners, 2005. gada 25. augusts). Konstrukcijas, kurās „tauta” ir adnomināls ģenitīvā, kalpo kā leģitimitācijas arguments. Deputāti atsauca uz tautas viedokli, gribu, interesēm (16), viņi atgādina, ka ir tautas priekšstāvji, kalpi, ievēlētāji (14) un strādā tautas labā (6).

„Tauta” ir PCTVL un TB/LNNK sadursmes vieta: salīdzinot ar citām frakcijām, kuras dod priekšroku vārdam „sabiedrība”, šīs divas visbiežāk atsauca uz tautu, katrai uzstājot uz savas definīcijas: teritorijas un izcelsmes aspektu attiecīgi.

Tautas partijas leksikonā „tauta” (23 reizes) ir cilvēku kopums, valsts iedzīvotāji, vēlētāji. Bez poētiskām konotācijām jēdziens apzīmē to, kas attiecas uz daudziem cilvēkiem (tautas ceturtnā daļa, tautas kapitālisms, labklājība, sports) un norāda uz vienkāršo runu (tautas acu aizmālēšana, runājot tautas valodā). Arī sabiedrība ir liels cilvēku kopums (mūsu / Latvijas / visa – kopā 15 reizes), bet tai mēdz būt daudzveidīgi fragmenti (skolotāju, ārstu, kultūras, tehnoloģiju, zināšanu, pagasta, darbinieku sabiedrība). Sabiedrība nav darītāja lomā. Kā teikuma priekšmetu to pavada šādi izteicēji: gaida, vērtēs, jautā, prasa, iegūs, iesaistās. Jomas, kurās sabiedrība ir aktīvs aktors, saistās ar personu aprūpi: medicīna, bērnu kopšana, narkomānijas apkarošana, bērnu adopcija. Tikai vienreiz sabiedrība bija fondu apsaimniekotāja.

Jaunā laika leksikonā sabiedrība (53 reizes, t. sk. 10 reižu „akciju sabiedrība”) arī ir fragmentēta: mediķu, darbaspējīga, akadēmiskā, starptautiskā. Cituviet jēdziens nozīmē daudz cilvēkus, kuri novēro politiku, bet neiesaistās tajā: uztver, nesaprot, redz Saeimas darbu un

³² 2006. gadā bija izteikts nodoms rīkot Uzvaras dienai veltītu mītiņu pie Brīvības pieminekļa. Lai pasargātu ierastās latviešu etnonacionālā diskursa interpretācijas, Ministru prezidents Aigars Kalvītis piedāvājis pat ar likumu noteikt svētkus, kurus drīkst svinēt pie Brīvības pieminekļa. *Delfi.lv* (2006) „Kalvītis: pie Brīvības pieminekļa atzēmējamās dienas var noteikt ar likumu”, *delfi.lv*, 3. maijs.

lēmumus, prasīs atskaiti, ņem nopietni premjeru, cīnās pret nelegālo alkohola tirdzniecību. Tautai (51 reize) ir poētiskas īpašības: tā ir pārdzīvojuši okupāciju, smagi cieta un zina, kas ir karš. Kā politiskais aktors tauta var tikai kaut ko paust: piedalās referendumā un balso tajā par vērtībām; tauta nav muļķe, bet novērtē politiskās elites darbu; ir gudra, ir runājusi, izsaka neuzticību, ir pateikusi savu viedokli; redz notiekošo, neatbalsta lēmumu. „Tauta tāvad ir pateikusi: „Šādu valdību mums nevajag!”” (Kariņš, 2004. gada 17. jūnijs). Pretēji sabiedrībai tauta ir augstākās varas avots, kas vēlēšanu procedūrā leģitimizē Saeimu (10 lietojumi).

Latvijas Pirmās partijas vārdnīcā tauta (20 reizes) ir normāla, mirstošā, stipra un daudz pārcietusi. Deputātiem tauta ir deleģējusi varu. Lai arī tauta ir briesmās (tautas drūmā situācija, tautas stāvoklis ir apdraudēts, tautas ienaidnieki), tai ir iekšējais potenciāls (tautas gars, paradumi, tradīcijas, tikumība, pirmsdzimtība, gods) un palīgi (tautas garīgie vadītāji, Svētie raksti). Sabiedrība (28 reizes) ir aprūpējamā un sargājamā: no homoseksualitātes, narkotikām, netiklības, slimībām. Inese Šlesere argumentēja, ka joda deficīts bērnu uzturā ir jālikvidē, “lai mums būtu normāla nākotnes sabiedrība” (2003. gada 25. septembris). Vairākas invēktīvas sabiedrībai velta Pēteris Simsons:

- Šī ir sabiedrība ar deformētu izpratni par godu, par cieņu, par atbildību, par pienākumu, par tiesībām. (2003. gada 22. maijs)
- Mūsu sabiedrība nav spējīga atšķirt un nevēlas atšķirt graudus no sēnalām. Mūsu sabiedrība nevēlas un neprot atšķirt informāciju no propagandas. Un vismazāk sabiedrība vērtē savu laiku, ko viņa patērē, skatoties dažādus šovus, diezgan vulgārus, primitīvus, pikantus un tamlīdzīgus. (2005. gada 22. jūnijs)
- Bet, ja sabiedrība prasa izklaides [televīzijā] un ja sabiedrībai pietiek, lai savu viedokli un priekšstatus veidotu, uzklauset citu viedokļus – žurnālistu viedokļus, tad, protams, šinī gadījumā mēs sagaidām, ka būs iebildumi pret to, ka [televīzijā] būs informācija nevis izklaide]. (2005. gada 26. maijs)
- Mums ir problēmas arī politiskajā integrācijā, jo mūsu sabiedrība veidojas gan no iepriekšējā režīma balstītājiem, iepriekšējam režīmam paklausīgiem cilvēkiem, gan no iepriekšējā režīma pretiniekiem. (2004. gada 27. maijs)

Apveltīta ar tik neglaimojošiem predikātiem, sabiedrība nevar pilnvērtīgi peidāļties politiskajā dzīvē un būt Saeimas partnere.

Tagad analizēšu lietvārdus lokatīvā locījumā – kas notiek sabiedrībā un tautā. Tautā nemēdz būt politisko norišu. Visas frakcijas ir lietojušas šo locījumu (38 reizes), depoetizējot valodu: tās ir norādes uz vienkāršo runu („tautā saukta par māmiņu algām”) vai uz cilvēku masām („tautā populārs politiķis”, „nesmukums izies tautā”). Poētiska nozīme ir diviem izteikumiem: „Latvijas spēks ir tās tautā” (JL) un „[baznīca ir] garīgo vērtību sargātāja, glabātāja un nesēja tautā” (LPP, Inta Feldmane, 2005. gada 15. septembris). Dzīve sabiedrībā ir tas, kas notiek ārpus valsts varas institūciju sienām. Visas frakcijas runā par sabiedrībā novērojamo nemieru: spriedze, nesaticība, viļņošanās (JL); juceklis, spriedze, nesaskaņas, šķelšanās, nekārtības (ZZS); satraukums, nemiers, satraukuma gaisotne (TB/LNNK); kaislības, ažiotaža, spriedze, satraukums (TP); saspīlējums,

kaislības, spriedze (PCTVL un TSP). Tāpēc sabiedrībā cilvēki diskutē, runā, uzskata, gaida kādu svarīgu likumu (JL). Politikājiem ir jāatgādina par dzīvi tājpus Saeimas ēkas: „Mēs taču nedzīvojam izolēta vidē, mēs dzīvojam sabiedrībā, kuras nostāju, attieksmi pret šo problēmu mēs zinām un jūtam!” (Jānis Jurkāns, 2003. gada 6. februāris). Tomēr sabiedrībā netiek ģenerēta vērtības cienīgā informācija, valdošais satraukums ir psiholoģisks un tas ir jāmazina ar suģestijas paņēmienu.

Es novēlu jums, mani kolēģi, iedēstīt sabiedrībā zināmu mieru un rimtumu... Ko šī Saeima varētu izdarīt, būtu panākt miera izjūtu sabiedrībā. Būtu ļoti svarīgi cilvēkos iedēstīt pārliecību par savu, savas ģimenes, par valsts ilgtermiņa drošību. (Andris Šķele, 2003. gada 16. janvāris)

Ja jebkuru lietu sabiedrībai izskaidro un ja tā ir laba, tad sabiedrībā, dabīgi, tā tiks atbalstīta un nekas ļauns nenotiks. (Ulme, 2003. gada 19. jūnijs)

PCTVL un TSP deputāti, kritizējot vairākuma lēmumus, saka, ka solīdā / pieklājīgā / demokrātiskā / civilizētā sabiedrībā tā nedara, tā nav pieņemts; šādi likumi nav nepieciešami demokrātiskajā sabiedrībā.

Sabiedrība ir arī vienkārši kopdzīves vide: runa ir par invalīdu, bezdarbnieku, bijušo ieslodzīto („noziedznieki atgriežas sabiedrībā” – PCTVL) iekļaušanu vai iekļaušanos sabiedrībā. „Nav iespējams cilvēkus sabiedrībā novērtēt pēc cita kritērija, vai viņš ir dēvējs vai viņš ir ņēmējs” (Ausma Ziedone-Kantāne, 2003. gada 20. februāris). Visas frakcijas, bet jo īpaši TB/LNNK runā par krievu integrāciju Latvijas / latviešu / mūsu sabiedrībā. Sintagma ir pārvērtusies prekonstruktā ar neskaidru saturu. No runām ir saprotams tikai tas, ka latviešu sabiedrība ir krievu meklēts vērtīgs priekšmets, jo viņi mēģina arī „ieslīdēt”, „ietikt” tajā. Integrācijas apstākļus un politiskos mērķus deputāti neiztirzā. Turklāt izklausās paradoksāli, ka apzīmejojot sabiedrību ar negatīviem predikātiem, pretstatot to Saeimai un valstij, par cittautiešu brieduma un lojalitātes pazīmi tiek izvirzīta viņu vēlme iekļauties neveselīgajā vidē. Ja TB/LNNK nosauc par integrācijas priekšnosacījumu pretendenta attieksmi pret „mūsu sabiedrībā valdošajām vērtībām”, tad no citviet teiktā (sevišķi LPP runām) izriet, ka šādu vērtību nemaz nav. Dobelis, piemēram, stāstīja, ka Latvijas sabiedrībā ir cilvēki, kas nerespektē likumus un godīguma trūkst pat Saeimā:

Mums Saeimā nav nekādu spēles nosacījumu pirms vēlēšanām. Nav to! Un tāpēc nebrīnieties, ka arī sabiedrībā izvairās no spēles nosacījumiem... Tu esi vienojies ar cilvēku par vienu, bet tu nezini, ko viņš tev rīt pateiks. Tu nezini, ko viņš tev aiz muguras izdarīs. Un ar to šodien laikam ir jāsamierinās. (2006. gada 28. septembris)

LPP deputāti pretstata sevi sabiedrībai ne vien politikā, bet arī ikdienas morālē. Kāda misija ir jāveic LPP deputātiem? Tā ir cīņa pret „netikuma un izvirtības ievazāšanu sabiedrībā” (Andrejs Naglis, 2005. gada 15. septembris); palīdzības sniegšana ģimenēm izdzīvot sabiedrībā, „kura bieži vien esot naidīga pret tām” (Šmits, 2005. gada 5. maijs). Deputātu īstenoto nākotnes veidošanu kavē sabiedrībā pastāvošie diametrāli atšķirīgie uzskati par pagātni (Paulis Kļaviņš, 2003. gada 30. oktobris). Sabiedrība ir nepateicīga pret LPP misiju:

Un pēc tam, kad deputāts būs beidzis savu darbu, tāpat viņu nogāzīs dubļos un nospārdīs ar kājām ar preses palīdzību, ja paliek tā apziņa, tā izpratne, kāda pie mums šobrīd sabiedrībā ir. (Simsons, 2003. gada 22. maijs)
 Savas misijas nepateicību LPP atzīst ar padevību: „Mēs diemžēl dzīvojam tādā sabiedrībā, kas mums ir sveša” (Simsons, 2005. gada 22. jūnijs). Spēkus deputātiem piešķir apziņa, ka viņi ir visaugstākās varas izrēdzēti: „Pretēji sabiedrībā kultivētajam viedoklim – Dieva gars tomēr darbojas šajos tautas priekšstāvjos” (Šmits, 2006. gada 8. jūnijs). Spītējot sabiedrībai, LPP deputāti veic savu dievbijīgu darbu – tā ir ne vien formālo normatīvo aktu izstrāde, bet Dieva goda vairošana un tautas svētīšana. “Rīkosimies tā, lai ar šiem likumiem tiktu pagodināts Trīsvienīgais Dievs un svētīta mūsu valsts un mūsu tauta! Dievs, svētī Latviju!”, - ar šādiem vārdiem 2006. gada 11. maija uzstāšanos beidza Jānis Šmits.

Akuzatīvs izsaka tiešo objektu, uz kuru ir vērsta blakus pārejošo verbu izteiktā darbība. Tautu vajag mīlēt, cienīt, nepazemot, neaizskart, nenodot (16 lietojumi TB/LNNK, PCTVL un JL diskursā). Tautu kā vienkāršos trucīgos ļaudis ļaunie spēki iegruž nabadzībā, iznicībā, izmisumā, mērdē badā, apmāna, maldina un muļķo (15). Šādi lietojumi biežāk ir sastopami opozīcijas runās – PCTVL četras un *Jaunais laiks* piecas reizes. Valdošās koalīcijas partijas atspēko opozīcijas atsauces uz tautu, pārinterpretējot tās kā *ad populum* argumentus:

Jūs esat pievīluši tautu, jūs, kas čakli atsaucaties uz tautu vieta un nevietā! Tautu, kura 90% apmēra, pēc aptaujās gūtajiem datiem, sevi dēvē par kristīgu tautu. (Šmits Repšem, 2004. gada 10. jūnijs)

Runās, kurās [*Jaunā laika* deputāti] piesauca tautu, es nedzirdēju pašu tautu. (Pabriks, 2004. gada 17. jūnijs)

Sabiedrība visbiežāk ir manipulējama: to var mānīt, maldināt un dezinformēt (43); tracināt (12 no 19 lietojumiem ir TB/LNNK kontā). Risinājumam vairums frakciju piedāvā to informēt (10), bet TB/LNNK biežāk runā par parliercināšanu (4 no 8 gadījumiem). Kaut kādi spēki sabiedrību šķel/sadala (17) un attiecīgi visas frakcijas ir vienisprāt, ka to vajag saliedēt, samierināt, konsolidēt, integrēt, vienot (15). Ārējie faktori traumē sabiedrību: serga (ZZS), degradējošās parādības (LPP), kriminālā inde (LPP). Briseles vērtību sistēma sabiedrību iznīcina un degradē (LPP), izvirtība sašķel un samaitā sabiedrību (LPP), daudzas ES vērtības nav pierādījušas pozitīvo ietekmi uz sabiedrību (LPP). LPP uzskata, kas sabiedrību nomācošas problēmas var atrisināt baznīca; tiesu sistēmai vajadzētu atindēt sabiedrību no kriminālās indes; deputātiem nepieciešams aktivizēt sabiedrību valsts iestāžu darba izpratnei, aicināt to būt iejūtīgai pret bērniem, informēt par normām, pasargāt un pārveidot. Citas partijas ir mazāk patētiskas, aicinot atbrīvot sabiedrību no reklāmas (ZZS), audzināt („radio nopietni audzina sabiedrību”, TB/LNNK), noskaņot uz labiem darbiem, izglītot, pieradināt un sagatavot pārmaiņām. „Jebkura mūsu likumprojekta jēga ir uzlabot arī sabiedrību kā tādu, un šeit galvena loma jāuzņemas reižu reizēm tieši Saeimas deputātiem” (Dobelis, 2004. gada 11. marts). Izteikumiem, kas pauž nepieciešamību iekļaut sabiedrību kā aktoru publiskās politikas aktivitātēs, ir tikai deklaratīvs novēlējuma raksturs: iesaistīt sabiedrību kādā jomā/jautājumā.

5. Secinājumi

8. Saeimas darbības laikā ir īstenojies latviešu kultūras sapnis „atgriešanās demokrātisko valstu saimē” – 2004. gadā Latvija kļuva par Eiropas Savienības pilntiesīgo dalībnieci. Tagad deputātiem politiskā retorika bija jāapliecina arī praktiskajā politikā, sekojot ideālā Cita vērtībām. Datorizētās diskursa analīzes rezultāti liecina, ka tas nebija noticis. Parlamentārieši nav runājuši par tās kopienas vērtībām, kurai uzskata savu sabiedrību par piederīgo. Gluži otrādi – runu etoss pauž piekrišanu stingrai vertikālo sociālo attiecību hierarhijai. Uz pilsonisko sabiedrību attiecināmie termini bija lietoti reti, to nozīmes nebija skaidrotas un tāpēc izteikumi rosina pretrunīgas konotācijas. Likumdevēja interese par pilsonisko sabiedrību ir formāla: Deklarāciju par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, kā arī Saeimas priekšsēdētājas Ingrīdas Ūdres runa deklarācijas aizstāvībā ir nekonkrēti, parlaments nav uzņēmis pienākumu kaut ko darīt pilsoniskās sabiedrības labā. Deputāti izvairās sniegt problēmu konkrētas definīcijas, neizsaka apņēmību rīkoties un neuzņemas atbildību par darāmo. Pirmajā nodaļā izpētot deklarācijas atslēgas vārdu „sadarbība” un „attīstība” lietojumu kontekstu šajā dokumentā, Ūdres runā un 8. Saeimā kopumā, ir noskaidrots, ka likumdevējs nekad nav apgalvojis, ka būtu sadarbojies ar kādu un attīstītu kaut ko konkrēti. Gramatiski apņēmību darīt un atbildību par darāmo mazina nominalizācijas jeb verbālsubstantīvi, kuri cilvēku darbību rāda kā procesu, kas notiek savu iekšējo spēku virzīts. Deputāti neiztirzāja politikas jēdzienus, piedāvājot tos kā neapstrīdamus, jau agrāk pierādītus faktus – prekonstruktus. Liels prekonstruktus skaits rada birokrātiskās kokainas valodas fenomenu. Latviešu kokainas valodas gramatiskā iezīme ir runātāju aizraušanās ar verbālsubstantīviem un lietvārdiem ģenitīvā locījumā, veidojot sarežģītus priekšmetu apzīmējumus, kuri rada iespaidu par reālijas īpašību detalizētu un niansētu aprakstu, taču interpretam nav iespējams atrast viennozīmīgi precīzu referentu reālajā pasaulē.

Tiešos apzīmētājus, kas ir attiecināmi uz pilsoniskās sabiedrības fenomeniem, deputāti lieto reti. Viņi pārprot dažu jēdzienu nozīmes (piemēram, telefonbalsojumu televīzijas raidījumā uztver par sabiedrības viedokļa aptauju), attiecina tos uz šauru aktoru grupu (biežāk runā par nodibinājumiem, kas nodarbojas ar cilvēku aprūpi), nepiemin NVO kā kompetentus un atbildīgus sociālos aktorus. Terminu kontekstuālās nozīmes bija noskaidrotas raksta otrajā nodaļā.

Lai oponenti neapstrīdētu kokainu valodu ar prasību skaidrot prekonstruktus, ir nepieciešams reducēt subjektu piekļūvi politiskajam diskursam. 2006. gadā Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā esam vērojuši strīdu par tiesībām runāt sabiedrības vārdā – tas tiek iztirzāts trešajā nodaļā.

Žurnālistu kā publiskās sfēras vidutāju tiesības bija apšaubītas, bet politisko partiju publisko komunikāciju konsultanti nodibināja NVO, kuras uzstājās pilsoniskās sabiedrības vārdā, pasniedzot reklāmu kā ziņas un argumentēto viedokli.

Neuzticību nevalstiskajām organizācijām var skaidrot ar politiskās elites izpratni par sabiedrību. Ceturtajā nodaļā salīdzinot jēdzienu „tauta” un „sabiedrība” lietojumu redzam, ka politiķi sabiedrību uztver kā savtīgu un neorganizētu indivīdu masu, kas kārtības uzturēšanas labad prasa augstākās autoritātes iejaukšanos. Tauta savukārt ir ideālā poetizēta kopiena, tomēr runās tā nav aktīvs sociāls aktors. Tās vienīgais politiskais uzdevums ir piešķirt parlamentāriešiem leģitimitāti vēlēšanu ceļā.

8. Saeimas diskursa par pilsonisko sabiedrību analīze ļauj secināt, ka parlamentārieši nespēj atrisināt tradīcijas un modernitātes dilemmu. Viņi piekrīt, ka tradicionālo, pirmsmodernitātes kopienu saturošās sociālās saiknes ir izirušas, taču nespēj saskatīt modernitātes sabiedrības pašorganizācijas mehānismus, kas balstās sociālajā kontraktā. Deputāti piedāvā tradicionālajai sabiedrībai raksturīgās hijerarhiskas varas attiecības ar garīgo autoritāti piramīdas augšdaļā. Šāda attiecību modeļa epifenomens ir tauta, kuru saliedē etniskās brālības jūtas. Politiskā elite neuzskata par iespējamu veicināt sociālo apakšsistēmu autonomizēšanos un pašorganizāciju uz interešu aprēķina pamata. Uzskatot, ka sabiedrību veido iracionāla cilvēku masa, ir maz ticams, ka savrupie indivīdi paši būtu spējīgi vienoties par sociālā kontrakta nosacījumiem.

Atsauces

- Ašmanis, M. (1999) *Politikas terminu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Bagehot, W. (2001) *The English Constitution*. Ed. by M. Taylor. Oxford: Oxford University Press.
- Brillouin, L. (1956) *Science and Information Theory*. New York: Academic Press.
- Charaudeau, P., D. Maingueneau (2002) *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Seuil.
- Coffey, D. (2005) "Measuring Gubernatorial Ideology: A Content Analysis of State of the State Speeches", *State Politics and Policy Quarterly* 5(1): 88-103
- Comparative Manifestos Project (2001) URL: <http://www.wzb.eu/zkd/dsl/pdf/manifesto-project.pdf>
Pēdējo reizi skatīts 29.02.2008.
- Ducrot, O. (1972) *Dire et ne pas dire*. Paris: Hermann.
- Durkheim, E. (1978) *De la division du travail social*. Paris: PUF.
- Gellner, E. (1996) *Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals*. London: Penguin.
- Habermas, J. (1990) *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Mit einem Vorwort zur Neuauflage. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Hodge, R., G. Kress (1979) *Language as Ideology*. London: Routledge.
- Hodge, R., G. Kress (1988) *Social Semiotics*. Cambridge: Polity Press.
- Ijabs, I. (2007) *Emša kods*. Portāls politika.lv. URL: <http://www.politika.lv/index.php?id=14164>
Pēdējo reizi skatīta 09.03.2008.
- ĪUMSILS [Īpašu Uzdevumu Ministra Sabiedrības Integrācijas Lietās Sekretariāts] (2005a). *Valsts programma "Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana 2005.–2009. gads"*. URL: http://www.mk.gov.lv/doc/2004A/IUMSILProg_251204_pilsoniska.doc Pēdējo reizi skatīta 24.12.2007.
- ĪUMSILS [Īpašu Uzdevumu Ministra Sabiedrības Integrācijas Lietās Sekretariāts.] (2005b) *Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2014. gadam*. URL: http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/pilsoniska-sabiedriba-pamatnostadnes%5B1%5D.doc Pēdējo reizi skatīta 24.12.2007.
- Kalberg, S. (1987) "The Origin and Expansion of Kulturpessimismus: The Relationship between Public and Private Spheres in Early Twentieth Century Germany", *Sociological Theory* 5(2): 150-164.
- Kocka, J. (2001) „Zivilgesellschaft. Zum Konzept und seiner sozialgeschichtlichen Verwendung.” S. 4-21 in J.Kocka et al. *Neues über Zivilgesellschaft. Aus historisch –*

sozialwissenschaftlichem Blickwinkel. Berlin: WZB Research Unit "Civil Society from the Perspectives of Historical Social Sciences".

Kruk, S. (2007) „Concept of the Nation in Latvian Parliamentary Discourse.” In J.Rozenvalds (red.) *Parlamentārais diskurss Latvijā. Saeimas plenārsēžu stenogrammu datorizētā analīze*.

Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Latviešu valodas vārdnīca (1987) Rīga: Avots.

Latviešu valodas vārdnīca (2006) Rīga: Avots.

LR Ministru kabinets (2005) *Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memorands* (15.07.2005), URL: <http://www.mk.gov.lv/lv/sabiedribas-lidzdaliba/sadarbibas-memorands/> Pēdējo reizi skatīta 24.12.2007.

LR Saeima (2006) Deklarācija par pilsoniskās sabiedrības attīstību un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām URL: http://www.saeima.lv/Likumdosana/deklaracija_neval.htm Pēdējo reizi skatīta 04.02.2008.

Marschall, S. (2005) *Parlamentarismus*. Eine Einführung. Baden-Baden: Nomos.

Mill, J.S. (2004) *Representative Government*. Whitefish: Kessinger.

Montesquieu, Ch.-L. (1967) *Vom Geist der Gesetze*. Ausgewählt, übertragen und eingeleitet von E. Forsthoff. Stuttgart: Reclam.

Müller, M. (2001) "Parlament und politische Liturgie". S. 172-183 in R.Schieder (Hrsg.) *Religionspolitik und Zivilreligion*. Baden-Baden: Nomos.

Pabriks, A. (2006) *Politikas mazais leksikons*. Rīga: Zvaigzne ABC

Pêcheux M. (1975) *Les Vérités de la Palice*. Paris: Maspero.

Putnam, R. D. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Rozenvalds J. (2007) "Demokrātijas vārds 5. un 8. Saeimas plenārsēžu debatēs." In J.Rozenvalds (red.) *Parlamentārais diskurss Latvijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

Rutherford, M.B. (2004) "Authority, Autonomy and Ambivalence: Moral Choice in Twentieth-Century Commencement Speeches", *Sociological Forum* 19(4): 583-609.

Schmitt, C.(1991) *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. 7. Aufl. Berlin.

Sériot, P. (1986) "Langue Russe et discours politique soviétique: analyse des nominalisations", *Langages* 81: 11-41.

Steiner, J., A. Bächtiger, M. Spöndli and M. R. Steenbergen (2004) *Deliberative Politics in Action. Analysing Parliamentary Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, Ch. (1995) "Liberal politics and the public sphere." Pp. 257–288 in Ch.Taylor.

Philosophical Arguments. Cambridge: Harvard University Press.

Van Dijk, T.A. (1993) "Principles of Critical Discourse Analysis", *Discourse and Society* 4(2): 249-283.

Wodak, R. and T. A. van Dijk (eds) (2000) *Racism at the Top: Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States*. Klagenfurt: Drava.

Лопатин, В., Л.Лопатина (2007) *Русский толковый словарь*. Москва: ЭКСМО.

Новая философская энциклопедия (2001) Москва: Мысль.

Романенко, А. (2003) *Советская словесная культура. Образы риторы*. Москва: УРСС.

Словарь русского языка (1982) Москва: Русский язык.

Тихонов, А. (ред.) (2001) *Комплексный словарь русского языка*. Москва: Русский язык.